

S M Ä R R E M E D D E L A N D E N

EN SVENSK BOSÄTTNING I ÖSTRA RYSSLAND OMKRING ÅR 1000 FÖRE KRISTUS.

— A. M. TALLGREN'S FORSKNINGAR OM FÖRBINDELSERNA MELLAN SVERIGE OCH RYSSLAND UNDER YNGRE BRONSÅLDERN AV BIRGER NERMAN.

Det är ett välbekant historiskt faktum, att det ryska riket grundats av svenskar under vikingatiden. Denna kolonisering under 800- och 900-talen e. Kr. är betygd såväl genom litterära källor, både nordiska och utomnordiska, som genom ett mycket rikt fornsaksmaterial.

De senare årens arkeologiska forskning har emellertid medfört den märkliga upptäckten, att redan långt före vikingatiden, omkring 1000 år f. Kr., från det nuvarande Sverige en utvandring ägt rum till det nuvarande Ryssland, egendomligt nog till östra delen därav.

Det är den finländske arkeologen dr A. M. Tallgren, som har äran av denna överraskande upptäckt.

Tallgren har redan en mycket omfattande vetenskaplig produktion bakom sig. Med sällsynt energi och konsekvens har han gripit sig an med och fortsatt bearbetningen av det arkeologiska materialet från ännu föga kända områden, därmed brytande ny väg för forskningen. Det är särskilt Östeuropas äldre kulturstadier, hans forskning gällt, och han kan i detta nu betraktas som den främste kännaren av detta områdes bronsålder. Resultaten av sin vetenskapliga verksamhet har han nedlagt i bortåt ett hundratal avhandlingar och uppsatser på skilda språk.

Det var under museistudierna för sin doktorsavhandling 1911 »Die Kupfer- und Bronzezeit in Nord- und Ostrussland» I, som Tallgren upptäckte, att i östra Ryssland förekomma några bronsåldersspjäser, som måste vara av skandinaviskt ursprung. I en rad uppsatser har han senare närmare behandlat denna fråga och dragit ut konsekvenserna av sin upptäckt.

Sedan gammalt har man i Skandinavien känt till en bronsyxtyp av utseende som fig. 1 anger. Det är en s. k. holkxyxa med upptill ungefär rund genomskärning, med

FIG. 1. BRONSXYXA AV MÄLARDALSTYP. BOTKYRKA SN, SÖDERMANLAND. $\frac{1}{2}$.

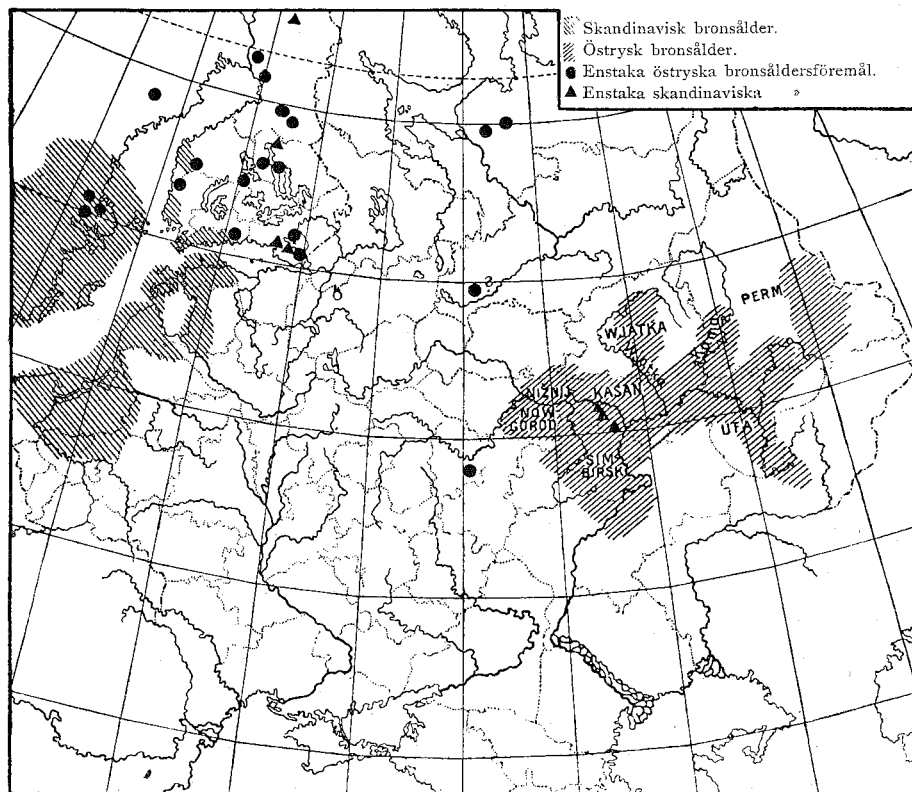

FIG. 2. KARTA ÖVER UTREDNINGEN AV DE SKANDINAVISKA OCH ÖSTRYSKA BRONSÅLDERSKULTURERNA.

ögla ganska långt ned och i jämnhöjd med denna runt yxan löpande upphöjda tvärlinjer, som skäras av en upphöjd vertikal linje. Redan år 1872 har Montelius¹ sett, att denna typ har sitt centrum i Sverige. Talrikast förekommer den i Västergötland och Mälardalsyran. Yxan har blivit kallad »Mälardalsyxan». Tallgren upptäckte nu, att ett par tre sådana yxor förekomma i östra Ryssland borta vid Volgakröken.²

Detta var en högst förvånande upptäckt. Det östryska bronsåldersområdet utgör ett

¹ Montelius, Bronsåldern i norra och mellersta Sverige, i Antikv. Tidskr. f. Sverige III, ss. 214, 340.

² Från Finland är typen känd i minst 1 ex.: detta härrör från sydvästra delen av landet.

till sin kultur från det skandinaviska helt avvikande område. Mellan de båda områdena saknas bronsåldersspjäser nästan fullständigt, om beroende på, att området i stort varit folktomt under bronsåldern, eller på, att befolkningen där fortlevde i stenålder, kan icke avgöras (se kartan fig. 2). Mälardalsyxan uppträder vid början av Nordens yngre bronsålder, enligt Montelius vid tiden omkring år 1000 f. Kr.

Men ej nog med, att exemplar av Mälardalsyxan anträffats i östra Ryssland. Tallgren har visat, att ur denna yxtyp uppstått en östrysk lokalform. Fig. 3 återger den östryska »Mälardalsyxan». Den skiljer sig

från förebilden däri, att holken upptill är kantig, ej rund, samt att den upphöjda vertikala linjen saknas. Tallgren känner från östra Ryssland 20—30 exemplar av denna typ, som i några exemplar även är bekant från Finland, men saknas i Skandinavien.

Tallgren antar, att några av de viktigaste yxtyperna under Östryslands yngsta bronsålder, den s. k. ananjnotiden, som enligt honom sträcker sig ända hitom år 500 f. Kr., på något sätt stå i beroende av de östryska »Mälardalsyxorna». Fig. 4—6 visa några sådana yxor; de äro korta och breda samt sakna ögla. Av dessa och andra östryska yxformer ha icke så få exemplar hittats i Finland. Några äro även funna i Sverige, 3 i Uppland och 1 i Västerbotten.

På kartan kunna vi studera beröringen mellan Skandinavien och Östryslands yngre bronsålder. De skandinaviska bronsåldersföremål, som markerats på det östryska området, äro just yxorna av svensk Mälardalstyp. Från de delar av Finland, som ligga utanför den skandinaviska zonen där, häröra några andra pjäser av skandinavisk yngre bronsålderstyp. Med gemensamt tecken ha utmärkts de östryska yxorna av »Mälardalstyp», yxorna av ananjnotyp och andra östryska yxformer, som anträffats i Finland och Sverige.

Hur skall nu denna märkliga beröring mellan skandinavisk och östrysk kultur under yngre bronsåldern förklaras? Tallgren sammanställer den med tvenne andra fenomen.

Den nordiska kulturen är under äldre bronsåldern i utpräglad grad koncentrerad till södra Skandinavien, Danmark och de sydsvenska landskapen. Däremot är kulturen i Mellansverige mindre framträdande. Under den yngre bronsåldern sker i viss mån en ändring härutinnan. Mälardalarna framträda nu i det arkeologiska materialet

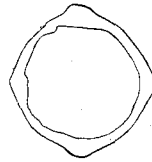
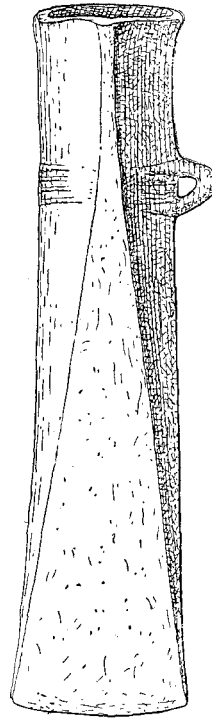

FIG. 3. BRONSXYXA AV RYSK »MÄLARDALSTYP». GUV. KASAN. $\frac{2}{3}$.

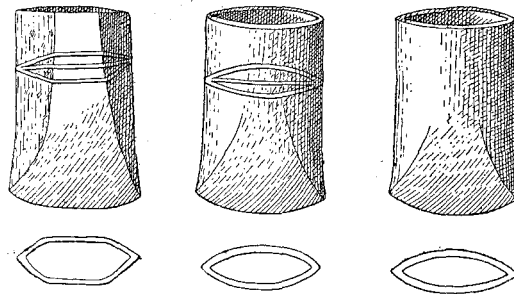

FIG. 4—6. BRONSXYXOR AV ANANJNOTYP. ÖSTRA RYSSLAND. $\frac{1}{3}$.

vida kraftigare än tidigare; det har onekligen skett ett kulturuppsving i Uppsverige. Även om fyndantalet kanske ej blir i större grad ökat, utmärka sig fynden nu i påfallande grad genom rikedom och prakt. Det behöver blott erinras om de berömda guld-pjäserna från den stora Hågahögen i Uppland. När denna hög undersöktes, väckte det stor förvåning, att så praktfulla bronsålderspjäser kunde anträffas så nordligt som i Uppland.

Vidare påpekar Tallgren, att ett kulturuppsving även kan iakttagas beträffande yngre bronsåldern i Finland. De skandinaviska föremålen fördubblas under denna tid till antalet och spridas över vidsträcktare områden än tidigare. Det bör dock framhåvas, att hela det samlade skandinaviska bronsåldersmaterialet i Finland ännu är litet, icke belöper sig till mera än ett 50-tal fynd.

Förklaringen till alla här nämnda märkliga fenomen blir då enligt Tallgren i korthet följande:

Under början av yngre bronsåldern uppstår en kraftig expansion hos Mälardalskulturen och dess avläggare i sydvästra Finland. Bärarna av denna kultur, som hittills begränsat sig inom ett mindre område, söka sig nu vidare österut på den finska halvön, och de nå ända fram till det östryska kulturområdet. Men dessa östliga förbindelser medföra just, att Mälardalarna få en framträdande kulturställning; det utbildar sig

ett mäktigt uppsvenskt välde. Förbindelserna kunna icke enbart vara handelsförbindelser, man måste på grund av det inflytande, de svenska typerna haft, antaga, att svenska kolonier anlagts i östra Ryssland och där länge ägt bestånd. Under århundradena därefter existera fortfarande handelsförbindelser mellan Östryskland och Sverige-Finland.

Tallgrens slutledningar förefalla onekligen, såvitt undertecknad vågar döma, mycket tilltalande. Med ett ypperligt, enkelt grepp har han satt system i de hithörande arkeologiska fenomenen, genom att utfråga fornsaks materialet skapat fram ett stycke historia från tider, som ligga mycket långt före de första historiska underrättelserna om Norden och Östryskland. Fornsaksmaterialet är visserligen ännu på vissa punkter föga omfattande; kommande fynd skola säkerligen sprida ytterligare ljus över de betydelsefulla problem, som Tallgren uppställt.

Tallgrens upptäckter om den svenska bosättningen i Östryskland under yngre bronsåldern tillhöra de allra vackraste, som under senare år gjorts inom arkeologien. Man vill livligt önska, att det må förunnas honom att fullfölja den stort anlagda bearbetning av Östeuropas och norra Asiens bronsålder, som han med sådan framgång och forskarglädje påbörjat. Att han därvid har att vinna resultat, som äro av stor betydelse även för den västeuropeiska arkeologien, visar denna korta redogörelse.

TVÄNNE MÄSSHAKAR FRÅN SKARA DOMKYRKA. — I. AV INGEGERD CORNELL
II. AV ERNST FISCHER.

I. EN MÄSSHAKE AV REGENSBURGISKT 1200-TALSSTOFF.

I Skara domkyrkas rika medeltida skrud-samling, nu överflyttad till Skara museum, finnes en mässhake, som skiljer sig rätt väsentligt från de andra såväl genom tek-niken som mönstret.

Materialet är linne och silke. Ränningen, som ligger i fria trådar, där större nötta partier finnas, är av ganska grovt, hårt tvin-nat, oblekt linne. Denna grova ränning bin-der emellertid ej inslaget, utan bindningen sker med en mycket tunn silkesränning; inslaget är dels av mycket mjukt gult otvin-nat silke, dels av ganska fina och mjuka linnerådar, som vid närmare besiktning med starkt förstoringsglas visa sig vara över-spunna med en tunn, på de flesta ställen bortnött hinna. Denna hinna bär nu ej minsta spår av förgyllning, men har otvivel-aktigt varit förgylld eller möjligen försilv-rad. Det är ju nästan regel att dylik hinn-gultråd mist sin lätt förgängliga yta.

Vävnaden är dubbelsidig, så att vad som i mönstret på den ena sidan är i silke, syns på den andra i metall (nu grått linne) och tvärt om. Mellan dessa båda sidor ligger alltså den grova linneränningen fri, bildande en fast stomme, och skimrar endast mycket svagt genom ytan.

Färgfördelningen mellan silke och metall är sådan, att silket bildar botten och kon-turer för själva mönsterfigurerna, som förr varit i guld, möjligen silver. Denna metall-yta torde tätt sig synnerligen levande och rik genom de överspunna trådarnas ganska stora ojämhet och den underliggande linne-

grundens grå, som svagt framskimrade, samt genom silkesränningens fina nät.

Numera framträder icke mönstret mycket skarpt; fotografiplåtens känslighet för valörer gör, att man av ett fotografi får ett vida klarare intryck av mönstret än då man ser själva mässhaken.

Mönstret utgöres av stora kretsar, om-slutande dubbelörnar. Dessa äro ganska summariskt tecknade, men sakna icke all-deles naturalistiska detaljer: vingarnas täck-fjädrar, klorna. I kretsarna äro invävda små konturerade blad, omväxlande klöverblad och vindruvsblad; mellanrummen mellan kretsarna fyllas av åtta-taliga rosetter och från dem utskjutande blad.

Mässhakens ryggså, som mäter 142 cm. i längd, består av en ur ett randigt stoff utklippt remsa av liknande teknik men med ett vegetativt mönster. Här förekomma två färger gult, en mörkare, samma som på mässhaken i övrigt, en ljusare, nästan grå-gul, som gör att mönstret högst otydligt framträder nu, sedan även här varje spår av guld är borta. Framsidan har en sma-lare slå, gjord av en ituklippt bård ur ett liknande stoff.

Mässhaken har flera hål och nötta par-tier, men är dock ganska väl bibehållen. Anmärkningsvärd är dess åldriga klockform, med de långa axelpartierna, som dock äro en smula kortare än rygg och framsida. Mäs-shaken tillhör den tid, då man började att, i stället för att göra formen halvcirkelrund, av bekvämlighetsskäl något förkortade axel-styckena. Under trettonhundratalets slut ble-vo dessa allt kortare; in på fjortonhundra-

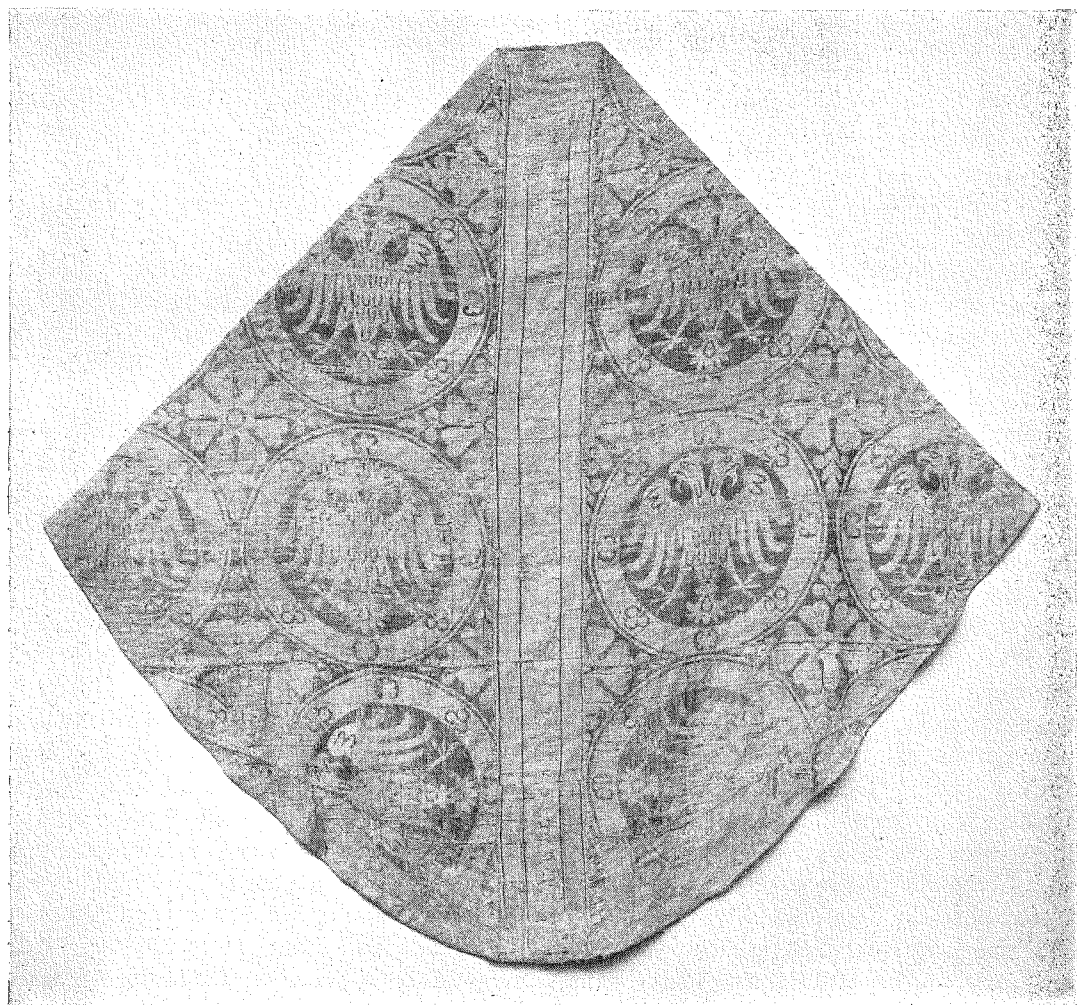

FIG. I. MÄSSHAKA. REGENSBURG, 1200-TALET. — SKARA DOMKYRKA.

talet stadgade sig den nu ungefär brukliga formen; dock variera ännu omkring år 1500 axelstyckenas längd ganska mycket.

Mässhakens olika bitar, särskilt de nedre, äro icke med större omsorg hopfogade, huruvida den från början varit noggrannare hoppassad i anseende till mönstret, kan ej avgöras; antagligen är så icke fallet, ty om den varit utsatt för omändring under sena-

re tid, hade den med all säkerhet ej fått behålla sin åldriga form; dess öde hade utan tvivel blivit att stympas ungefär i likhet med en annan mässhake ifrån Skara, som klipptes om, varvid borttagna bitar användes till ett altarbräm.¹

Mässhaken, som saknar foder och blott

¹ Se Agnes Branting i Sv. Slöjdföreningens tidskrift 1915.

äger skoningar av blått lärft, blev hösten 1918 konserverad vid Konstslöjdmuseet i Göteborg jämte andra textilier från Skara museum.

Vad denna märkliga mässhakes ursprung och datering beträffar, så står det genast klart, att den tillhör vår äldre medeltid, d. v. s. tiden före 1300. Klockformen förekom även under 1300-talet; däremot är mönstret absolut icke senare än 1200-talet. Efter år 1300 hade redan de naturalistiska gotiska tendenserna i samband med de från Kina strömmande inflytelserna inom textilkonsten löst upp de stränga mönstren till större livlighet och annan grundkomposition, där sådana kretsar och enkelt tecknade detaljer som på Skaramässhaken voro otänkbara.

Vi hava således att hålla oss till tiden före 1300. Mönstret i och för sig utgör ingen fast bestämningsgrund; redan på 1000-talet hade liknande mönster blivit vanliga och voro sedan commune bonum först vid de byzantinska verkstäderna på 1000—1200-talen, därpå i det italienska sidenväveriet på 1200-talet. En mera allmän likhet föreligger med de byzantinska stofferna, t. ex. ett från Knudskirken i Odense.²

Ett byzantinskt broderi, en korkåpa från Agnagi, daterad före 1295, Falke a. a. 160, är då mera likt. Utomordentligt stora såväl allmänna överensstämmelser som detaljlikheter finnas däremot mellan Skaramässhaken och några italienska 1200-talsstoffer, till exempel ett par kretsmönstrade stoffer i S. Kensington museum, Falke a. a. 266, 267, eller i ännu högre grad, en mässhake i Braunschweigs museum, Falke a. a. 295, och ett kalkkläde i domen i Halberstadt, Falke 296.

Men tekniken i detta Skarastoff är icke detsamma som i de anförda italienska. Linnets var i Italien långt ifrån okänt som material till praktstoffer, ehuru det där gan-

ska lätt tillgängliga silket var vanligare. Men de italienska stofferna vävdes på ett helt annat sätt. Däremot fanns det en ort, som just på 1200-talet tillverkade stoffer av precis samma art som Skara-mässhaken, nämligen Regensburg. Just denna grova, inuti stoffet liggande linneränning och den fina silkesränningen, som binder inslaget av guldöverspunnen tråd och silke, förekommer icke vid andra väverier än de regensburgska. Paris och Regensburg voro de enda utomitalienska städer, som under 1200-talet upptogo konkurrensen med Italien. De parisiska stofferna ha slät, omönstrad sidengrund med ett broscherat strömonster av stjärnor, liljor, fiskar, fåglar eller andra djur. Tydliga inflytelser kunna spåras från italienska vävnader. Även de från Regensburg stammade stofferna höllo sig i regel till det italienskyzantinska formförrådet; endast en och annan nykomposition, då av figuralt innehåll, förekom, eller ock upptogs, ehuru ytterst sällan, rent tyska mönster. Falke, som är den förste författare, som närmare för fram frågan om Regensburg som tillverkningsort för dylika stoffer, ger på sidorna 40 till 45 en kort skildring av vad ungefär som är känt av denna tyska 1200-talsfabrikation. Han ger även en mycket ingående beskrivning på tekniken, som fullkomligt överensstämmer med Skarastoffet. Mönstret på detta är utomordentligt typiskt för Regensburgsvävnaderna, som med förkärlek höllo sig till kretsanordningar med rosetter mellan eller inom kretsarna. Stor likhet erbjuder ett mönster med två lejon inom bladsirade och av rosetter skilda rundlar, i Siegburg, Falke 308, ävenså en dalmatika med örnar i kretsar, även med rosetter emellan, i Ambazac, Falke 309. Även må anföras ett rent ornamentalt mönster med kretsar, rosetter och stjärnor, i domens skattkammare i Regensburg.

² Falke, Kunstgeschichte der Seidenweberei Abb. 233.

Lessing avbildar även ett annat stoff med dubbelörnar, som finnes i flera europeiska museer, fig. 104 b., och anger det som Regensburgskt.

Stoffer av denna art äro i rätt stor mängd kända över hela Tyskland, ävenså i Frankrike och Spanien i enstaka exemplar. I Sverige tror jag hitintills intet exemplar utom detta i Skara är funnet, men omöjligt är ju ej att flera komma i dagen vid fortsatta undersökningar. Någon betydande import tycks i alla fall ej ägt rum till vårt land, som i övervägande grad hämtade sina liturgiska stoffer från det stora sidenlandet Italien.

Tillverkningen i Regensburg, som dock måtte varit ganska omfattande, kunde i längden icke motstå den omkring år 1300 allt mer uppblomstrande italienska, som just då mottagit nya intryck från Kina genom den utvidgade Orienthandeln. Denna sidenindustri med sin överlägsna teknik, sina livliga och rika mönster och sin stora omväxling blev snart allenahärskande i Regensburg; därför tycks efter 1300-talets ingång ingen praktstofftillverkning ägt rum.

Icke förrän mot 1400-talets mitt återupptogs en tysk inhemsk praktstofftillverkning och då vanligen i enklare material, såsom ylle och linne; ävenså uppblomstrade på 1400-talet tygtrycket och fick ofta tjäna som ersättning för dyrbarare italienska vävnader.

II. EN MÄSSHAKEN FRÅN LUCCA, TILLVERKAD PÅ 1300-TALET.

Bland Skara domkyrkas rika textilskatt, som inrymmer vårt lands äldsta kända mässhakar, har Agnes Branting i Svenska slöjdföreningens tidskrifts första häfte av årgången 1915 publicerat tvenne av de mera märkliga, och i detta häfte offentliggör Inge-

³ Falke 395: Dreger, Die Europäische Weber- und Stickerei; Fischbach, Die wichtigsten Weberornamente Taf. 19; Lessing, Die Gewebesammlung des K. Kunstgewerbemuseums. 94 c.

gerd Cornell en tredje, icke mindre intressant. Enär domkyrkans textiler, som äro deponerade i Vestergötlands fornminnesförenings museum i Skara, under århundradens vanvård alltmera förfallit, så att stofferna i många fall äro nära sin ruin, har Skara domkapitel anslagit medel för deras nödtorftiga konservering, vilken f. n. utföres på Röhsska konstslöjdmuseet i Göteborg. Härigenom har undertecknad varit i tillfälle att ingående studera dessa märkliga textilier och därvid funnit ett och annat att tillägga till Agnes Brantings ovan berörda uppsats, som möjligen kan ha sitt intresse.

Den mässhake, om vilken det här närmast är fråga, är, som framgår av fig. 2, klockformad med långa axelpartier, vilka dock äro kortare än mittframstycket. Formen är alltså densamma, som å den mässhake Ingegerd Cornell publicerar.

Stoffet i mässhaken är en vit (nu något i creme stötande) damastvävnad med silkevarp och inslag av otvinnat och därför mycket glänsande silke, varigenom mönstret framträder glansigt och något upphöjt över en matt botten. Mönstret är i grunden av en sträng hållning med symmetriskt placerade diagonalt ställda fyrpass samt mellan dessa omväxlande i varannan horisontal rad naturalistiskt lövverk och ett strängt tecknat träd. I fyrpassen är ytterligare ett fyrpass inskrivet. I denna damastvävnad äro med cypriiskt guld broscherade olika mönsterfigurer: i de mellan träden placerade fyrpassen äro ställda små, lejonliknande, tvåbenta fabeldjur. Under dessa fyrpass tvenne motställda tuppar. I nästa rad äro i fyrpassen broscherade en åttabladig ros samt under fyrpassen tvenne motställda lejon med svansarna nedåt och ena framtassen framsträckt. — Å framstyckets mitt löper från halsringningen ned till mässhakens spets en bärd, urklippt av ett liknande vitt (nu i creme

stötande) damaststoff, vars mönster man emellertid icke kan reda ut. I mönstret av vinrankor äro dock med cypriskt guld broscherade bevingade, tvåbenta drakar. En liknande bård, sannolikt urklippt ur samma stoff som bården på framsidan löper från nacken ned till mässhakens spets. Även här med cypriskt guld broscherade figurer: tvenne motställda lejon med svansarna mellan bakbenen samt ena frambenet framsträckt. Kring halsen ha lejonerna ett bakåt fladdrande täcke av en svagt grönaktig färg. — Guldtrådarna i båda stoffen äro av en rödviolett guldtön.

Agnes Branting har bestämt stoffet i denna mässhake som en s. k. diaspervävnad av muhammedansk-italienskt ursprung. Bestämningen är emellertid något svävande och torde kräva en mera ingående undersökning för att ytterligare kunna fixeras. Vetenskapen om stoffer är emellertid så ung, att endast ett fåtal problem först på den allra sista tiden främst genom Falkes epokgörande arbete¹ nått sin lösning. De vävnader, varom här är fråga kunna vi dock numera noggrannare bestämma med avseende på såväl tid som tillverkningsort.

Under namn av *dyasprum*, *diasper* eller *pannus diasperatus* omnämnas i inventarier från 1200- och 1300-talen sidenvävnader med djur inom ringar motställda fåglar och fyrfotingar, av vilka delar av djurkropparna äro invävda med guld. Termen diasper har sedan överförts på alla vävnader av liknande slag. I de stora planschverk och kataloger över stoffsamlingar, som under de senaste decennierna utkommit i bokhandeln, äro ett stort antal dylika stoffer avbildade men ha dock åsatts de mest skiftande ursprungs- och tidsbestämningar, Rock² anser

¹ Falke, Kunstgeschichte der Seidenweberei. Berlin 1913.

² Rock, Textile fabrics (Kat. från South Kensington museum). London 1870. Nr. 1271 7061.

dem vara sicilianska (Palermo) från 1300-talet. Fischbach³ uppger vävnader av detta slag vara saracenska och från Palermo, från Flandern, från övre eller norra Italien, från Venedig, Florens och Lucca. Lika varierande äro hans tidsbestämningar, vilka omfatta en tidrymd av fyra århundraden — från 1100- till 1500. Brinckmann⁴ uppger dem som sicilianska arbeten från 1200- eller 1300-talen, Pasco⁵ som bysantiniska från 1100- eller 1200-talen. Errera⁶ liksom Dreger⁵ hänföra stofferna till Italien och 1200- eller 1300-talen, medan Lessing⁶ fixerar ursprungsorten till Lucca. Det är emellertid först med Falkes epokgörande arbete som vi med full bestämdhet kunna hänföra diaspervävnader av det slag, varom här är tal, till Lucca — den stad, där 1300-talets sidenväveri blomstrade och där den italienska mönsterteckningen stod på en hög konstnärlig nivå. Han anser sig nämligen kunna identifiera ett av de i ett gammalt inventarium omnämnda diasperstofferna, vilka därstädes uttryckligen angivas såsom varande från Lucca.

I samband med de stora politiska omkastningar, som under 1200-talet ägde rum i sidenväveriets äldre hemland, Persien, Byzanz och Sicilien, och delvis måhända som en följd av den alltmera blomstrande Levant-handeln, som utgick från de italienska handelsrepublikerna Venedig, Genua, Pisa,

³ Fischbach, Ornamente der Gewebe. Hanau. — Fischbach Die wichtigsten Webe-Ornamente.

⁴ Brinckmann, Das Hamburgische Museum für Kunst und Gewerbe. Leipzig 1894, S. 2.

⁵ Pasco, Collection de Tissus anciens de F. Miguel y Badia. Barcelona 1900.

⁶ Errera, Catalogues d'étoffes anciennes et modernes. Bruxelles 1907. — Här anföras ytterligare varierande bestämningar: Cox, L'art de décorer les tissus. 1900: Arabo sicilianskt från 1300-talet. — Cole, Ornaments in European silks, London 1899: 1100- eller 1200-tals stoff av persiskt ursprung m. m.

⁵ Dreger, Künstlerische Entwicklung der Weberei und Stückerlei. Wien 1904.

⁶ Lessing, Die Gewebesammlung des K. Kunstgewerbemuseums. Berlin.

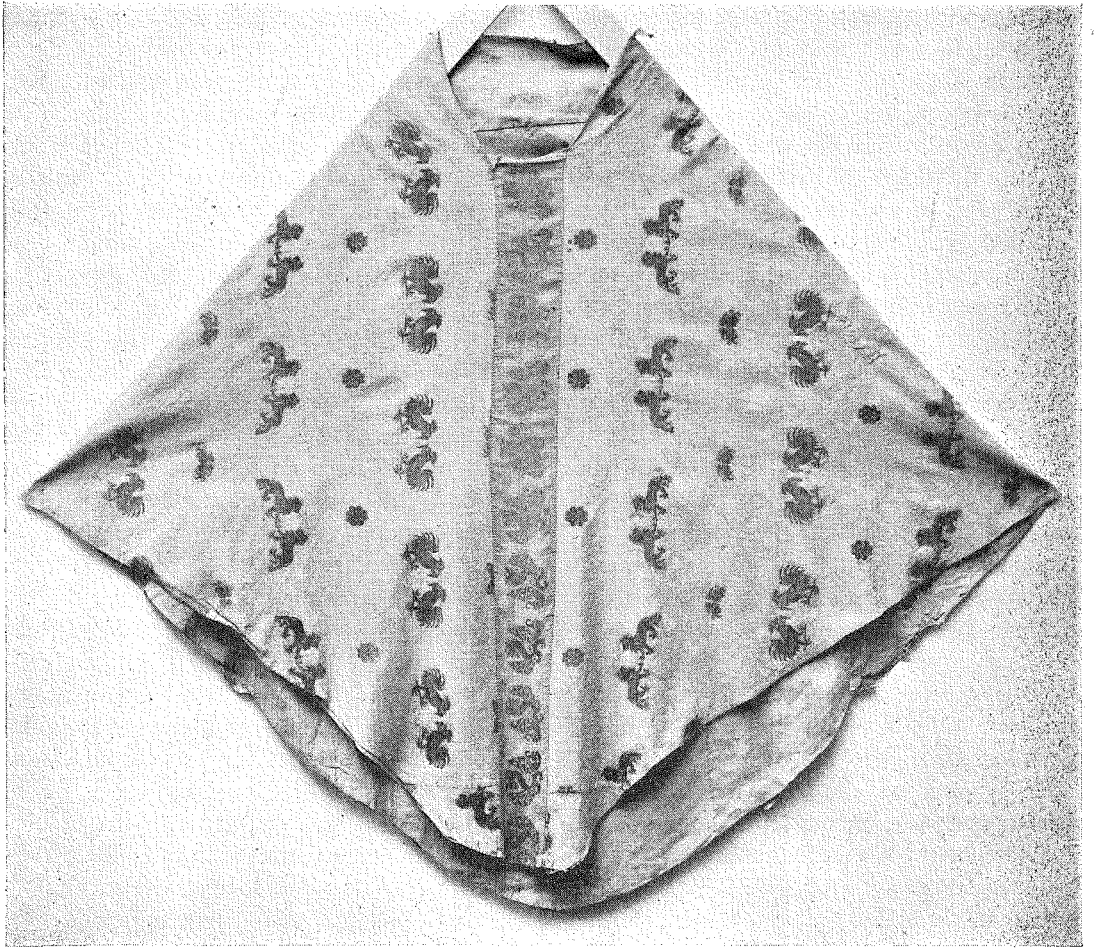

FIG. 2. MÄSSHAKA, LUCCA, 1300-TALET — SKARA DOMKYRKA.

kom i norra Italien under 1200-talets senare del att uppstå en sidenindustri, som snart tog en enorm omfattning. Ledningen bland sidenväveriets städer intogs snart av Lucca, som ända till inemot år 1400 når samma världsrykte som senare Lyon. Också har man kallat Lucca medeltidens Lyon.

I de under den tid varom här är fråga — 1200- och 1300-talen — vävda sidenstoffernas mönsterteckning kan man spåra element, som häntyda dels på ett bysantiskt

dels på ett väst-islamiskt inflytande. Det förra synes helt naturligt, på grund av Venedigs stora handelsförbindelser med det östromerska kejsardömet's efterföljare, och dess omfattande besittningar i Grekland ha varit starkast märkbart i denna stad. Svagt kan också i Lucca skönjas dessa bysantinska strömningar. Här är dock de väst-islamiska inflytelserna mera påtagliga, sannolikt beroende på de vägar den från Pisa utgående handelsflottan tog.

Under förra hälften av 1300-talet kan man även spåra vissa kinesiska element, som så småningom tränga in i mönsterteckningen, såsom vissa kinesiskt uppfattade djur m. m. Så småningom kom emellertid detta kinesiska inflytande att verka fullkomligt upplösande på den stränga romanska mönsterbildningen och har bidragit till gotikens genombrott i sidenväveriet i Italien.

Alla dessa inflytelser kan man även spåra i diaspervävnaderna. De äldre av dessa återgå — nästan utan någon förändring — på saracenska stoffer. Så småningom bli emellertid de italienska mönstertecknarna självständiga i detaljerna, men fasthålla dock konservativt vid det saracenska grundschema. Mönstret upplöses emellertid i någon mån och blir mindre, de varandra motställda djuren strös i rader utöver stoffets yta. Först med kineseriets inträngande och den gotiska andans genombrott sker, som ovan påpekats, mönstrets fullständiga upplösning. Samtidigt blir icke botten längre enfärgad damast, utan två färger, ofta grönt och rödbrunt, ställas mot varandra.

Anställa vi nu en jämförelse mellan stoffet i Skaramässhaken och de diaspervävnader, som finnas tillgängliga i litteraturen, skola vi finna, att Agnes Brantings bestämning är den riktiga beträffande vävslaget. Av det ovan anförda framgår nämligen att vävtekniken är densamma. Vi skola även finna slående överensstämmelser beträffande mönstret. Närmast i likhet kommer ett av Fischbach avbildat stoff. Här finna vi samma uppdelning med motställda djur och passformade figurer, omgivna av vinrankor med bladen på liknande sätt böjda, så att de verka inskrivna i cirklar. Likheten kan även utsträckas till detaljer i mönstringen. Jämföra vi drakarna å Skaramässhakens framård och å det ifrågavarande stoffet skola vi finna en ganska slående likhet i teckning-

gen. Båda återgå tydligen på samma mönstertecknare. Man observere särskilt de flädermusaktigt utspända vingarna med runda ringar i varje vingfält. Även lejonerna äro ganska överensstämmande, ehuru likheterna här icke äro så slående som i ett annat av Fischbach avbildat stoff.¹ I dettas mönsterbilder ingå även tvenne motställda tuppar, som mycket erinra om Skarastoffets.

Av ovanstående framgår alltså, att stoffet i den behandlade Skaramässhaken är en s. k. diaspervävnad, utförd i Lucca. Men till vilken tid kan man hänföra detsamma?

Som jag ovan sökt visa återfinnes ännu den saracenska strängheten i grundschema för mönstret, men gotiskt naturalistiska element ha redan hunnit verka något upplösande. Djuren äro mindre och i rader strödda ut över stoffets yta, ännu dock två och två motställda. Av detta framgår att Skaramässhakens stoff tillhör diaspervävnadernas äldre grupper, innan ännu mönstret fullständigt förvanskats i småmotiv, vilket skedde under 1300-talets senare hälft.

I vissa av stoffets mönsterbilder kunna vi även spåra det ovan påpekade kinesiska inflytandet. De båda motställda tupparna — ett synnerligen ovanligt motiv, som endast återfinnas på vissa Pariserstoffer från 1300-talets senare hälft — ha enligt Dreger² förmedlats från Kina.³ Ett annat kinesiskt motiv är lejonet å ryggbården, som i sin teckning nära överensstämmer med kinesiska motsvarigheter. Detta är emellertid endast enstaka motiv, som upptagits. Mönstret är ännu i sin helhet oberört av den kinesiska friare stilen. Även av denna an-

¹ Fischbach, Die wichtigsten Webe-Ornamente, Taf. 82.

² Dreger, a. a. s. 135.

³ Ganska likartat tecknade tuppar förekomma å ett betydligt senare japanskt stoff. Marteaux samling, Se Verneuil, Etoffes japonaises tissées et brochées. Paris s. d. pl. 9.

ledning måste vi alltså sätta stoffets tillverkningstid till före 1300-talets senare hälft.

Resultatet av ovanstående blir alltså, att man kan fastslå, att de båda stoffer, som

ingå i den här skildrade mässhaken från domkyrkan i Skara, äro vävda i Lucca under 1300-talets förra hälft.

SLÄDENS ANVÄNDNING VID DÖDSRITER, AV SUNE AMBROSIANI.¹

Senare års studier har allt emellanåt fört mig in på att söka skärskåda sådana problem, som stå i samband med död och begravning. Uppgifterna äro mångomfattande, ty begravningsbruken äro mångskiftande. Det gäller ju också att tillvarataga den dödes och de efterlevandes respektive intressen vid det outgrundliga tillfälle, då någon ibland oss upphör att fortsätta sin samlevnad. I fråga om andra sidor av människans kulturliv föreligger ofta en ansenlig litteratur, så icke i fråga om denna, vilken synes ha varit vida mindre lockande. Emellertid ser man av vad som publicerats att begravningssederna återspegla många kulturskikt lagrade över varandra, och att vi ännu ej hunnit så långt i vår strävan att fastslå lagrens rätta följd. Bland de många problemen skall jag denna gång utvälja ett: slädens betydelse vid dödsriterna.

I Schotels skrift »Het Maatschappelijk Leven onzer Vaderen in de Zeventiende Eeuw», sid. 409, påträffas en bild med underskriften »Kinderbegrafenis». Denna bild, fig. 1, visar en likprocession på en gata i en holländsk stad vid en årstid, då träden ännu äro *lovklädda*. I olikhet med andra i boken återgivna bilder, där den döde antingen bäres i kista på bår eller köres i vagn till graven, utgöres i ovannämnda bild processionens centrum av en slåde, dragen av en häst. Släden är mycket fin, fyra gardin-

prydda ständare uppbära ett dekorerat tak, och över kistan är brett ett täcke. Även hästen är klädd med ett franssprytt täcke över ryggen och bär en fjäderbuske på huvudet. När man således i Holland endast vid forslande av barn till graven använde slåde även under andra årstider än vintern, torde man kunna få förklara detta som en relik i begravningsbrukens historia. Det är ett i Holland i övrigt utdött bruk, som bibehållits i ett specialfall.

Att nämligen släden i rituellt syfte länge använts vid flera slags begravningar av många europeiska folk, har man många bevis för. En sammanställning av uppgifter härom har gjorts av Th. Volkov i uppsatsen »Le traineau dans les rites funéraires» i *Revue des traditions populaire*, Paris 1896, som vill vara ett i någon mån kompletterande referat av en endast på ryska 1890 utkommen skrift av D. N. Anoutschine om »Slädens, båtens och hästens betydelse i gravriterna». Av denna skrift framgår, att släden använts vid transport av den döde till hans sista vilorum under nyare och nyaste tid hos många folk inom det europeiska Ryssland. Bland dessa ha särskilt förhållandena hos de lillryska folken intresserat referenten, och han framlägger i sitt referat en rik materialsamling, även belyst av autentiska bilder från så sen tid som våra dagar.

Hur vidsträckt bruket av slädar för detta ändamål varit, framgår även av ett par fotografier hos J. Stadling: »Schamanismen i Norra Asien», Stockholm 1912. På såväl

¹ Detta meddelande ingår i den otryckta skriften: *Vingraf*, på femtonårsdagen av föreningen Urds tillvaro den 14 okt. 1917 egnad Oscar Almgren, dess stiftare och upprätthållare.

FIG. I. BARNBEGRAVNING, 1600-TALET. EFTER SCHOTEL: HET MAATSCH. LEVEN.

fig. 2, en ostjakisk begravningsplats, som fig. 5, en ortodox sådan från mellersta Lena se vi, att slädar varit transportmedlet för den döde, ty sådana ha kvarlämnats på kyrkogårdarna för att multna. De ha varit i så nära beröring med den döde, att deras fortsatta användande är otänkbart. Att ingå på de föreställningar, som förklara en sådan sed, tillåter icke här utrymmet. På dessa rader må vi endast konstatera de faktiska förhållandena och betona, att när seden i sen historisk tid nått en så vidsträckt utbredning som från Engelska kanalen till långt in i Sibirien, så måste den en gång ha uppburits av en vida spridd livskraftig åskådning.

För att ytterligare belysa denna åskådnings betydelse för begravningssederna i Östra Europa förtjäna några fakta ur Volkovs ovan omtalade uppsats att här omnämnas. I Holland släpades släden med det avlidna barnet fram över gatan av en

häst. I Ukraina borde eller kanske rättare måste förspannet bestå av oxar (tjurar?). Från år 1690 föreligger en skrift av en ämbetsman, som ej kände denna där brukliga sed, till en myndighet, i hvilket aktstycke han anklagar sin svägerska, för att hon skymfat hans broders minne genom att föra denne till det sista vilorummet efter oxar och ej efter hästar. Som folksed levde detta bruk kvar i Ukraina till långt in på 1800-talet. Försvann det i detta land hos de högre klasserna, hade det emellertid sedan gammalt upptagits och bibehållits hos de högste i samhället, hos storfurstarne, tsarerna, i Moskva. Alla dessa intill Peter den store — således intill 1600-talets slut — ha nämligen förts till graven i slädar. Vid dessa tillfällen användes emellertid slädar icke blott för den döde, utan ock för vissa bestämda deltagare i begravningsföljet. Sålunda skulle metropoliter och partriarker från Moskva färdas på detta vis i likföljet.

FIG. 2. »BORIS BÄRES TILL GRAVEN.»

FIG. 3. »GLEB FÖRES I EN SARKOFAG PÅ EN SLÄDA.»

UR EN 1300-TALS HSKR AV NESTORS KRÖNIKA. EFTER VOLKOV.

Utom dessa de högsta andliga värdigheternas innehavare skulle vid de kejserliga begravningstågen särskilt prinsessorna färdas i slädar. Alltså förekommo vid ett sådant tillfälle flera slädar än den, som direkt behövdes för framforslandet av den avlidne tsaren, och alla dessa voro samt och synnerligen såväl konstnärligt som hantverksmessigt sett framstående arbeten. Om de ännu så sent som på Peter den stores tid, fått följa med i graven eller icke är mig obekant.

I Nestors ryska krönika omtalas flerstädes Ruriksättlingar, konungar i Kiev, som fördes till graven på slädar, och i en handskrift av denna krönika med bilder från 1300-talet, återges, huru därvid vid ett par tillfällen tillgätt. Den ena, fig. 2, av de här befintliga bilderna bär inskriften (på ryska): »Man bär den helige Boris för att begrava honom», och i en släde, buren av fyra män, ligger en man med stort skägg under ett täcke. På den andra bilden, fig. 3, läses: »Man för den helige Gleb i en stensarkofag på en släde». Släden drages av en man, efter densamma följa några andliga bl. a. en biskop. Dessa båda bilder ha emellertid ej direkt avseende på själva begravningen, utan återge den ceremoni, som inom den romerska kyr-

kan kallas *translatio*, skrinläggningen, helgonets överförande till en kyrka, vilket såsom här kunde inträffa långt efter dess död. Även detta skedde således enligt dessa bilder på slädar. Bilden, varav framgår, att släden bäres, har sitt stora intresse, därför att den tydligt visar, att det icke kan vara en på grund av årstiden företagen transport, utan det måste vara fråga om en rituel handling.

Om vi redan genom den ännu levande sedens vidsträckta utbredning kunnat antaga, att bruket är av hög ålder, blir det således genom dessa historiska källskrifter fastslaget, att denna sed synbarligen blomstrade redan, när skriftliga historiska uppteckningar börja lämna några utförligare upplysningar om förhållandena i det gamla Ryssland. Hur pass mycket detta begravningsskick kan ha varit äldre än den tid källorna skildra, äga vi även på en annan väg, nämligen genom de arkeologiska fynden, tillfälle att få vissa underrättelser om.

Redan för mer än ett årtionde sedan har Knut Kjellmark i Jämtland påträffat gravar¹, som jämte annat gravgods från tiden mellan 1000—50 innehöll rester av slädar. Likaså

¹ Knut Kjellmark: Ett gravfält från den yngre järnåldern i Ås i Jämtland, Ymer 1905.

har Oscar Almgren vid en undersökning av vikingatidsgravar i Sagån invid Sala stad, vilka härstamma från 800-talet¹, anträffat fragment av slädar. Åtminstone i en av dessa gravar synes den döde ha jordats liggande på släden. Om så skett, leder detta tanken hän på möjligheten av, att släden kan vara en typologiskt utvecklad form av dödsbrädan. I många fall är känt, hurusom denna bräda använts ej blott som underlag för den döde, så länge denne förvarades i hemmet, utan även som »bår». Flerstädes har brädan fått följa med ned i graven, antingen under den döde eller nedkastad över honom. Man har sålunda ännu i katolsk tid i Gråbrödraklostret i Kolding i Danmark,² begravt klosterbröder på ett stegliknande underlag, och i Helsingland i Sverige voro ännu likkistor okända på 1600-talet; man begrov de avlidne på dödsbräderna.³ I många trakter fingo dödsbräderna emellertid ej följa med den avlidne i graven, utan upphängdes i närheten eller i vissa träd i skogen, eller ock lades de att multna, jfr. ovan om slädarna på de sibiriska gravfälten.

Det märkligaste fynd av slädar i grav, som väl någonsin skett, äro de praktfordon, som för några år sedan bragtes i dagen vid utgrävningen av Osebergsskeppet i Norge.⁴ Inuti skeppet lågo utanför det egentliga gravtältet trenne synnerligen rikt utsmyckade slädar och en betydligt enkel. Av fyndberättelsen framgår, att i Osebergsskeppet endast två personer gravsatts, »drottningen» och hennes »trälinna». Av botanistens redogörelse för sina iakttagelser framgår, att

den årstid, då gravsättningen kan antagas ha ägt rum, varit augusti-september. Släden har således icke varit det för årstiden passande fordonet för transporten av den döde. Slädarnas utseende synas mig tala ett tydligt språk, att de ej kommit med i skeppet för annat än rituellt bruk. Få vi antaga, att släden vid Kristianiafjordens stränder liksom — såsom vi sett — i Sverige och i Ryssland varit det rituellt nödvändiga fordonet, så är slädarnas närvaro i skeppet i sin ordning. Som vi av det ovan lämnade referatet från förhållandena i Rysland sett, forslades ej endast den avlidnes kropp, utan färdades även vissa mycket framstående deltagare i begravningståget, de högsta andliga och prinsessorna, på slädar till platsen, där den döde skulle jordfästas. När det nu i Osebergsskeppet påträffats mer än en slåde, kan förklaringen därtill förslagsvis vara, att även i Norge vissa andra personer rite skulle färdas till gravsättningen i slåde, och att de av dem rite brukade slädarna, ävenledes nedlades hos den avlidna drottningen i hennes farkost.

Dessa arkeologiska fynd från den skandinaviska Norden belägga således tillvaron av slädar i dödsriter till endast ett par århundraden före den tid, då Nestors krönika låtit oss stifta bekantskap med dem inom varärriket. Men medan man såsom vi sett kunnat påvisa detta begravningsskick som levande intill våra dagar i Ryssland, ser det däremot ut, som om den romerskt katolska kristendomen, som blev dominerande i Norden, avklippt traditionen i detta fall och lyckats få sina seder konsekvent genomförda. Dock — som denna fråga knappast kan anses ha varit föremål för grundligare observationer, kommer väl framtiden, när uppmärksamheten riktats åt detta håll, att ge oss rikligare besked om, i vad mån detta antagande är sant eller icke.

¹ Oscar Almgren: Vikingatidsgravar i Sagån vid Sala, Fornvännen 1907.

² Vejle amts Aarbøger, 1906.

³ Ol. Joh. Bromans Glysis Vallur, Upsala 1911 ff.

⁴ Osebergsfundet, utgit av den norske stat, under red. av A. W. Brögger, Hj. Falk, Haakon Schetelig, Kristiania 1917.

Vad kan då anledningen ha varit till, att just släden som fordon kommit att intaga en plats vid begravningar hos så många folk? Även om vi ej nu skulle våga tilltro oss att kunna giva det tillnärmelsevis riktiga svaret på spørsmålet, kan det dock kanske vara i sin ordning att här framhålla någon synpunkt till dess bedömande. Är släden en typologisk derivation från dödsbrädan via bären, så är slädarnas talrika förekomst ganska förklarlig. Bruket med dödsbräder har varit allmänt. När man övergick från att bära den avlidne till graven, — ett bruk, som ännu länge lever kvar såväl inom den katolska som flera protestantiska kyrkor — och fann, att, sedan avståndet från hemmet till begravningsplatsen blivit stort, det vore en mycket praktisk nyhet, att forsla de avlidne dit medelst dragare, så låg det hos folk, där man i övrigt saknade fordon med hjul (så hos många folk i norra Europa och i norra Asien — och förr ha de väl varit flera än nu) ej alltför avlägset att tillgripa en slåde för detta ändamål. Lånar så ett annat folk av dem, som följa denna begravningssed, dess skick och bruk, och intränger den lånade seden hos de låntagande grundligt, så att detta bruk blir dess andliga egendom, så måste släden under långa tider framåt rite användas.

När släden såsom vi ovan sett exempel på ej användes som släpa utan som bår, så kan förklaringen därtill väl teoretiskt

sett bero antingen därpå, att vad krönikeförfattaren kallat slåde och vi efter honom på samma vis, ännu ej blivit ett fordon, utan endast är en dekorativ utformning av bären, eller ock därpå, att hos ett folk, som förut ägt andra transportformer, bären i form av en slåde kommit in till detta tillsammans med en ny åskådning och i denna form införlivats med begravningsriterna. När man sedan som å de båda bilderna ur 1300-talshandskriften av Nestors krönika betjänar sig av släden såväl som bår som i form av släpa, sker detta förmodligen under ett övergångsskede.

Tränger en ny åskådning in hos ett folk och den stora allmänheten upptager de denna åtföljande riterna, finnes det emellertid alltid stor sannolikhet för, att ett gammalt bruk hos en viss grupp samfundsmedlemmar kommer att leva kvar som relik. För att nämna ett exempel härpå som en analogi till bruket av slåde inom den moskovitiska härskarfamiljen vill jag erinra om vad Oscar Montelius i föredrag ofta omnämnt, att hos många italienska förnäma familjer likbränningen bibehölls många århundraden efter det, att jordandet blivit allmänt bruk i Italien. Att en folksed segt bibehålles känna vi alla, att seder, som beröra något så centralt som begravningen, till sin natur måste vara konservativare än många andra sedvänjor, förefaller att vara synnerligen naturligt.

EN SKÅNSK KLOK OCH HANS SVARTKONSTBOK AV PEHR JOHNSON.

Vidskepelse och övertro har gamla anor i norra Skåne och i flera socknar därstädes har tron på övernaturliga ting levat kvar längre än annorstädes. Under slutet av 1600-talet fanns det en klok i Lunnom

i Broby församling, vid namn Per Björnsson, om vilken Cavallin i sina Herdaminnen vet åtskilligt att berätta. Av en tillfällighet blev emellertid den, som skriver detta, av en vän (kyrkoherde A. Helgesson, Stehag)

uppmärksammas på, att i Landsarkivet i Lund fanns bland »Acta cleri» icke allenast en redogörelse för »signemanden» Per Björnssons klokskap, utan också den svartkonstbok och de böneformulär, som han begagnat. Nyfikenheten var härmed väckt och vid första tillfälle sökte jag komma åt handlingarna, varav kyrkoherde Helgesson gjort ett utdrag, som han var nog vänlig att för avskrift ställa till mitt förfogande.

Av handlingarna angående saken framgår, att den 7 mars 1689 anmälde dåvarande kyrkoherden i Broby Christian Jacob Noviomagus för prostens N. Erman, Norra Mellby, att en bonde i »Lundum», »Lunnom», vid namn Per Björnsson hade en »signeskrift», som han i många år haver haft, så ock brugt haver. Samtidigt namngav han åtskilliga personer, över vilka han samma skrift hade läst, och hade han sagt sig därmed ha hulptit dem, som voro komna över ont »och uti vatten och veder äre bliffne kryste», med mera enligt hans förmenande otillbörligt, som han uppräknar. Själv hade emellertid den kloke sagt sig icke kunna hjälpa dem, som Gud pålägger korset. — »Skriften skickade jag,» heter det vidare, »till 'Clarissimo Praeposito' ord efter ord hans egen handskrift. Om clar. Praepositus vill skicka den ned till Cl. Ven. Consist. eller själv hava honom i förhör och sedan låta mig veta hurulunda med honom skall handlas; emellertid understår jag icke att taga honom fram till absolution, långt mindre till Herrans Nattvard.»

Prosten Erman begärde nu, att mannen i fråga skulle komma ned till Mellby att av honom examineras. Och herr Christian i Broby sände sina båda kyrkovärdar John Knutsson i Nöbbelöv och John Månsson i Brunnstorp till Lunnom och kungöra Per Björnsson detta. Efteråt avgåvo de intyg härom. De hade besökt den kloke med

uppmaning till honom att infinna sig hos prosten Erman den 12 april vid middags-tid, men hade han därvid svarat, att »om herr Christian eller någon annan ville honom något, så visste de var han var hemma och att han icke kunde resa så lång väg».

Prosten Erman insände såväl brev som intyg till domkapitlet. Det är påtecknat »Hr Christians breff i Broby om en signemand i Lundum.» Det ankom till Lund den 10 april 1689. Som bilaga medföljde en avskrift av Per Björnssons »vidskeplige och förargelige Böneform».

Konsistorium yrkade på, att den kloke skulle åtalas vid häradsrätten, vilket också skedde. Den 3 juni 1690 insände också häradshövdingen Johan Ankarstråle (från Önnestad) ett utdrag av tingsrättens i Broby fallda utslag »angående den vidskeppelse och signerie, som Bonden Per Björnsson i Lundum och Broby sochn brukat medh osedvanlige Böne-form, hvilka han Läst öfver Diverse Siuke mennisker», och »er detta Rättens Resolutions affsagt inom Östra Göinge HäradsTing den 28 Maj 1690.»

Denna är av följande lydelse:

»Alldenstund Bonden Per Björnsson i Lundum icke allenast haffwer öfwer sig sielf låtit läsa en osedvahnlig Böhneform, tå han i förrige tijder varit siuk, uthan ock; till dhen samma fattat sådant behag, att han ehn sedvahnna sielf hafft, brukat och läsit öfwer andra, och effter allment förmaning af Praestestohlen som och jämbväl sedan dess han bemelte Böne-form till sijn sielesörger hade varit, anklagat hr Pastoren, som gjorde han honom største orätt, ock i sitt galna huffvut in till denne dag fremherdat ock ej velat det erkänna vahra syndt, att han en sådan osedvahnlig Böne-form brukat haffwer. Alltså finner Tings-Rätten skieligt det bemelte Per Björnsson för slijk superstition, vidskeppelse

och signerij böör plickta med 14 dagars Fängelse på vattn och Brödh, i anledning af Kongl. Maj:ts alldra nådigaste förnyade stadga om Eeder och svordom, art. 9, androm till sky och varnagel.»

Man finner härav att Per Björnsson av den världsliga rättvisan erhållit sitt straff. Samtidigt hade häradshövdingen fråntagit honom de »osedvahnliga böneformulären», vilka bilagts skrivelsen. Dessa utgöras dels av en handskriven liten »svartkonstbok» om 16 à 20 sidor i oktav. Den är skriven med 1600-talets stil och den, som fört pennan, synes ha varit van att göra detta, samt bär spår av flitigt begagnande. Boken är för övrigt så gott som tvärt avriven på mitten, vilket gör att den här och var är något svår att tyda.

Den är av följande lydelse:

I Jesu Christi Naffn.

Begyndes denne hellig förmaning.

Kyrie Eleison, Herre Gud Fader i himmelen, förbarme dig öffwer dette N:

Kyrie Eleison Christi förbarme dig öffwer dette N.

Kyrie Eleison Herre Hellig Aand vore dette N. Misskundelig för Guds kors †

Jesu Christi Vår Herres † och den hellig Aandz † A. N. Fly du dieffuel och dieffulskap löffwen haffuer vundit af Judha Stemme och Davidhz Rodh, Jesu Christi Guds ordh Amen.

Jag Cyprianus dhen Evige Gudz dyre och kiere, Jesu Christi hans Einiste söns Renne och Sande Evangeli bekiender, Jeg vedh dhen hellig Aand udi Christi Jesu Waar Herre Besuariger dig du dieffulskab och dieffuelen self, förmaner ieg ved Gud, som haffwer skabt alle ting af intet i himmelen och Iorden, det Rene och det icke Rene, och medh Gudz allsmechtighet och ved Gudz Faderlige godhet och ved Gudz Retferdighed. —

Söndagen med Guds forlof I Naffn Gud Faders och Gudz sons och Gud dhen Verdige Hellig Aandz, Amen.

Och med alle disse hellige och krafftige ord och förmaninger, forbyde jeg alle slag dieffle, badhe smaa och dhe stoore, som er her i dhenne syndige werlden och dhe där er i Helvedes affgrund, alle gaarpuger, skosnuer, elfwer och vannhästar, alle bergatroll, alle onda Vetter och onde Ander, alle hezzlemoder och hyllemoder under jord eller graasten och aadergonger, glugsöer och alle spögelsor och alle slags vaetter, för vaetter och all anden okyskhet. Dhennem formaner jeg och förbyder alle under Guds höijeste loff och hidelse at dhe aldri effter denne dag skal giöre denne Gudz tienere N. någon skade varcken dag eller nat i någon maade. Jeg förbyder dennem allt dhet i hannem er och at det på hannem er och baade invaertes och uthwaertes, lige saa haart giort paa Gudz Vegne, som Gud han forböd dhe onde Engler himmelen, och jeg formaner och förbyder dem ved himmel — lysestierner — och ved alle Gudz hellige Engle, och med de store tordönnen och liuneld, och ved 4 Evangelister och ved de 12 udvalde apostler, lere ferdis, Martyrers, och ved alle hellige menniskers tro och taalmodighed och ved alle hellige söndagslesninger och bönnen och ved sante Bentz edruhet och ved Jomfru Maria hellig kyskhed och jeg formaner och förbyder dhem ved vaar Herre Jesu Christi hellige och Errefulde födsell och Jesu Christi död och pine — kors — och ved tornekrunnen Jesus hand bar paa sit velsignede Huffwit, och ved de 3 Jesu Nagle — — och ved Jesu naffle gaab i hender och födder och ved den Riis och snöber, som Jesus blef slagen med, och ved dhet spiddet Jesus blef stucken med i sin side.

Vaar Herre Jesus Christus gick i sin velsignede Urtegaard, han saa sine fiender och uwenner för sig staa — — — han tdhem alle udi Jesu krafftige naffn; ligesaa binder jeg djeffuelen med dhe sticker och staarke baand och maale och allt dheth i honnem er baade in vertes och ud vertes — — det bånd som Jesus hand bant Jöderne med i Urtegaarden — — Gud dhen verdige hellige Aandes naffn Amen.

Gud Faders † Guds söns † och Gud dhen Hellig Aands † och 3 personers och En gudoms † amen. J. H. S. Sancte Bents aedruhet. —

Vaar Herre Jesus Christus han sagde till sine disiple fred vaere med eder, dhen samme hellige fred lyser jeg och ynsker jeg nu och alltijd offuer N. hans siell och Aand och legemo och krop, och forbyder jeg paa Gudz Vegne Dieffuelen och alle onde ander och alle Trållfolk och alle onde mennisker och alle Elffwer och Vanhester och alle andre tråll och okyske, som nu opregnet er, att dhe skall allri efter dhenne dag giöra denne Gudz tienere N. någon skade meere paa hans krop eller legeme in vaertes eller ut vaertes huarken dag eller nat i någon maade och ved dhisse hellige krafftige ord och formaninger, som nu opregned er, skal dhe efter dhenne dag vige fraa hannem och aldrig skade hannem mere än mus giör jördfast sten, fred offuer N. krop och legeme in vaertes och udvaertes, fred offuer hans kiöd och blod, fred offuer hans sener och ben och bruske, fred offuer hannem ude och inde, fred dag och nat, Fred i Naffn Gud Faders, Söns och Hellig Aands Amen.

Vee dig du Dieffuelskab Gud Faders † och Guds söns † och Gud den vaerdige Hellig Aandz † J.H.S. och Sandte Bents aedruhed Amen.

I Guds Faders Naffn Amen.

I Guds Söns Naffn Amen.

I Gud dhen Hellig Aands Naffn Amen.

Detta var innehållet i den skrivna boken. Men dessutom voro bifogade några avrivna blad ur en dansk bönbok från 1600-talets början. Titel eller författarnamn ha vi ej lyckats upplara, men boken har varit försedd med kopparstick, av vilka ett par återfinnas på de lösa bladen. Dessa upptogo följande böner:

En bön imod Satans fristelser.

Helige Barmhertige Gud, Himmelske Fader, du vet at Dieffulen gaar omkring oss som en briölende Löve oc leder efter den hand kand opluge, hwilket vi saa fortiente, der vi modvillige gaffue oss formedelst Synden under hannem. Jeg beder dig formedelst din sön Ihesum Christum, som traadde Huggormen paa sit Hoffuet, att du ocsaa vilt traade hannem under vore föder oc icke tilstede, du trofaste fromme Gud, at hand skal friste oss offuer voer mact oc formue formedelst den samme din elskelige Sön Ihesum Christum Amen.

En bön imod syndens fristelser.

Almectige Ewige Barmhertige Gud, Himmelske Fader, Effterdi synder end nu boer i mit dödellige legeme, oc vil dagelige före mig den ewige Död paa. Da beder jeg dig, at du vilt formedelst din Gudommelige Naade hielpe mig, at hun icke skal regaere i mig til at besuare min Samvittighed, eller at giöre sig mit legeme under danigt, men at jeg met it frimodigt hierte kand forlade mig paa din elskelige Sön (huilken der var it offer paa kaarsens alteré for mine synder, gjorde fylles oc betalede der foere, oc stillede din vrede) altid tiene dig, vandree oc leffue efter din vilie, For-

medelst den samme din elskelige sön Ihesum Christum. Amen.

En bön imot Helffuedes oc Dödens fristelser.

Herre Ihesu Christe, du som sagde formedelst Propheten, jeg vil frelse dem meget mere, at hand skal omvende sig oc leffue. Derfoore bede vi Dig, at du vilt opliusse oc holde vore oyen abne, at vi icke skulle soffne i döden, paa det vor Fiende icke skal rose sig, at han er bliffuen oss mechtig. Omvent du oss til dig at wi kunde vandre i et ret christelig leffnet, laera at kiende dig rettelige, oc leffue effter din hellige vilie. Forlad oss allé vore missgerninger, oc bortvent naadelige effter din gode vilie fra oss de grumme Pestilentze, Bradöd, oc alle andre plager, at de icke skulle hastelige offuerfalde oc före oss i evig forderffuelse. Thi du est naadig oc din barmhertighet er stor. Men er det din vilie oc dig saa behageligt, at vi i saa maade skulle skilies her fra oc dö, da ske din vilie oc icke vor. Oc da bede vi dig ydmygelige, at du vilt lade det vere en naadig Faderlig straff, giff oss it saligt endeligt, oc en christelig skilsmesse fra denne Verlden, at vi kunde komma ind til dig i det evige lifff formedelst Ihesum Christum din elskelige sön, som met dig oc den hellig aand leffuer oc reguerer en sand Gud everdelig. Amen.

En Bön om forhaabelse.

O Gud, som est en trost oc forhaabelse til alt got, oc vilt ocså, at wi skulle setta alt vort haab till dig oc annamme samme Haab som vor Saligheds Hielm. Jeg beder dig, giff mig oc alle Christne menniske din naade, at vi icke skulle fortvivle under Kaarsit oc i modgång, oc besynderlige paa

vort yderste. Men, at vi kunde holde oss fast til din Naade och Barmhertighed, der du bevisde oss formedelst Christum, oc bliffue bestandige indtil det tilkommande Liff, formedelst den samme din elskelige sön Ihesum Christum. Amen.

En Bön at bede om it nytt leffnet.

Cyprianus.

O Herre Ihesu Christe, som skabte Himmel oc Jord, oc allt der er uti, oc seer ned i den nederste affgrund, du som met törre föder vandrede offuer paa Haffsens bölger oc opprette Peder, som sanck ned, oc befriede Paulum tre gange i Haffs nöd oc aff skibbrud. Vi bede dig, at du vilt frelse oss fra dette Haffs store boljer, at wi kunde leffue christelige oc prise dit naffn ennderlige. Gud din hellige Engel komme hid ned til oss aff Himmelen, oc styre vort gantske leffnet, som hand i fordom tid ledsagede vore Forföedre, der du forde dem aff Egypte Land, met stor krafft oc en veldig haand, oc ledsage oss den rette vey til det evige Rige, der som du leffuer oc reguerer en evig Gud, met Fader oc hellig Aand ennderlige. Amen.

Detta är vad som framkommit under ransakningarna med Per Björnsson. Sävitt vi kunna förstå var han en äldre man och fräsebonde i Lunnoms by. Denna hörde nämligen under sagda tid under Vanås. Vi ha oss icke bekant, för vilka åtgöranden han från kyrkligt håll i fortsättningen blev utsatt. Det kan vara möjligt, att man lät sig nöja med den värdsliga bestraffning han blivit ådömd, och som han också förmodligen fick undergå. I trakten torde emellertid saken ha väckt ett visst uppseende.

K U L T U R M I N N E S V Å R D

RESTAURERINGEN AV KONUNG KARL XII:S SARKOFAG I RIDDARHOLMSKYRKAN AV MARTIN OLSSON

Karl XII:s sarkofag har länge befunnit sig i bristfälligt skick, så bristfälligt att det uttalats farhågor för att den skulle störta samman och krossa konungens kista, och sedan sarkofagen öppnats i och för den anbefallda undersökningen av konungens bane-sår, visade det sig att farhågorna ingalunda voro överdrivna. Att något måste göras var därför tydligt, men om sättet på vilket detta borde ske ha meningarna varit ganska delade.

Å ena sidan har framhållits att sarkofagen befunne sig i sådant skick, att en restaurering av densamma vore omöjlig, att en ny sådan därför måste anskaffas, och att det då vore för det fosterländska minnet värdigast, om den nya sarkofagen utfördes i svenskt material. Såsom särskilt lämpligt har föreslagits svart granit.

Å andra sidan har framhållits att en restaurering ingalunda vore omöjlig och att, då sarkofagen är ett historiskt monument, knutet till minnet av en stor historisk person och utfört under en historiskt märklig tid av en av vårt lands främste arkitekter, nämligen Nikodemus Tessin d. y., den i original äger så stort historiskt värde, att originalets utbytande mot en kopia, och i synnerhet mot en sådan av annat material än originalets, måste anses otillåtlig.

Sedan på Byggnadsstyrelsens uppdrag flera förslag utarbetats, vilka alla förklarat en restaurering omöjlig och som därför utmynnat i förslag om originalsarkofagens ersättande med en kopia utförd av svart granit, blev författaren till denna uppsats i oktober 1917 av Byggnadsstyrelsen anmodad att uppgöra förslag till sarkofagens restaurering. Sedan detta förslag, som inlämnades i början av dec. 1917, för granskning blivit remitterat till civilingenjören Fritz Söderbergh och av honom förklarat för i tekniskt avseende utförbart, anhöll Byggnadsstyrelsen om nådigt tillstånd att restaurera sarkofagen i huvudsaklig överensstämmelse med detsamma. Förslaget är stadfäst genom kungligt brev den 1 nov. 1918.

Byggnadsstyrelsen har därefter uppdragit åt civilingenjören Fritz Söderbergh och författaren att gemensamt leda arbetets utförande. Arbetet påbörjades redan i juli 1918 och slutfördes i nov. samma år, så att vederbörlig avsyning ägde rum den 29 nov. 1918. Innan jag meddelar en kortfattad redogörelse för sarkofagens restaurering, skall jag lämna några upplysningar om dess konstruktion och tillstånd vid arbetets början.

Sarkofagen är utförd av skivor av grönsvart marmor med vita ådringar av kalkspat. Över locket ligger en dekoration av dels driven,

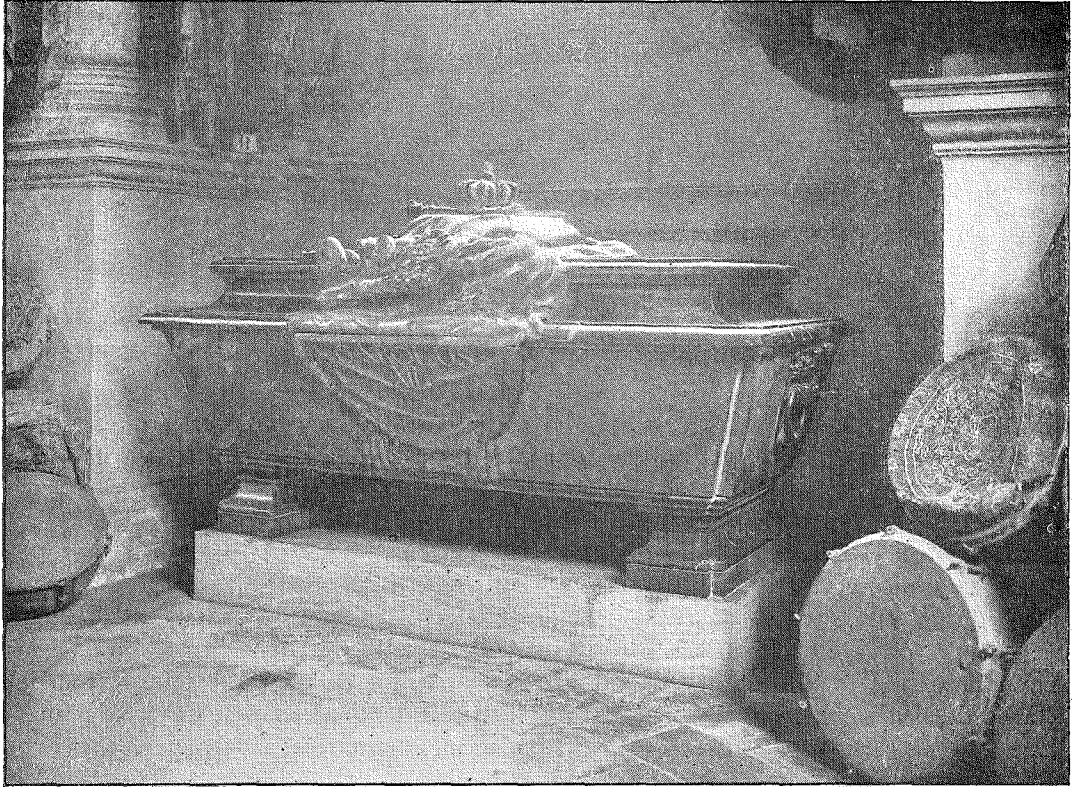

FIG. 1. KARL XII:S SARKOFAG OMGIVEN AV TROFÉER. FÖRE 1906.

dels gjuten förgylld mässing. Utseendet före restaureringens början framgår av fig. 1, som visar sarkofagen omgiven av troféer. Dessa bortflyttades 1906 och äro numera magasinerade i Livrustkammaren. Bilden visar gott såväl själva sarkofagens konstnärliga förtjänster som ock dess utmärkta placering under fondfönstret i Karolinska gravkoret. Från det högt sittande fönstret faller ljuset ned på sarkofagen och åstadkommer vid lämpliga belysningsförhållanden den utmärkta ljuseffekt bilden visar.

Sarkofagens marmorytor ha länge visat spår av vittring. Redan under slutet av 1700-talet påpekades detta, och man antog då,

att orsaken var att sarkofagen blivit impregnerad med saltvatten i fartyget vid transporten från Nederländerna, där den förfärdigats,¹ ett antagande som säkerligen är riktigt. Genom vittringen hade ställvis verkliga sår uppstått i ytan. De för monumentets bestånd farligaste skadorna utgjordes emellertid av de talrika, mer eller mindre öppna sprickor, varmed marmorslivorna voro genomdragna. De sprickor, som kunde iakttagas vid restaureringens början, finnas angivna å fig. 2. Vid sarkofagens söndertagning visade sig emellertid

¹ Se härom vidare i författarens uppsats »Karl XII:s sarkofag i Riddarholmskyrkan», Svensk tidskrift 1916.

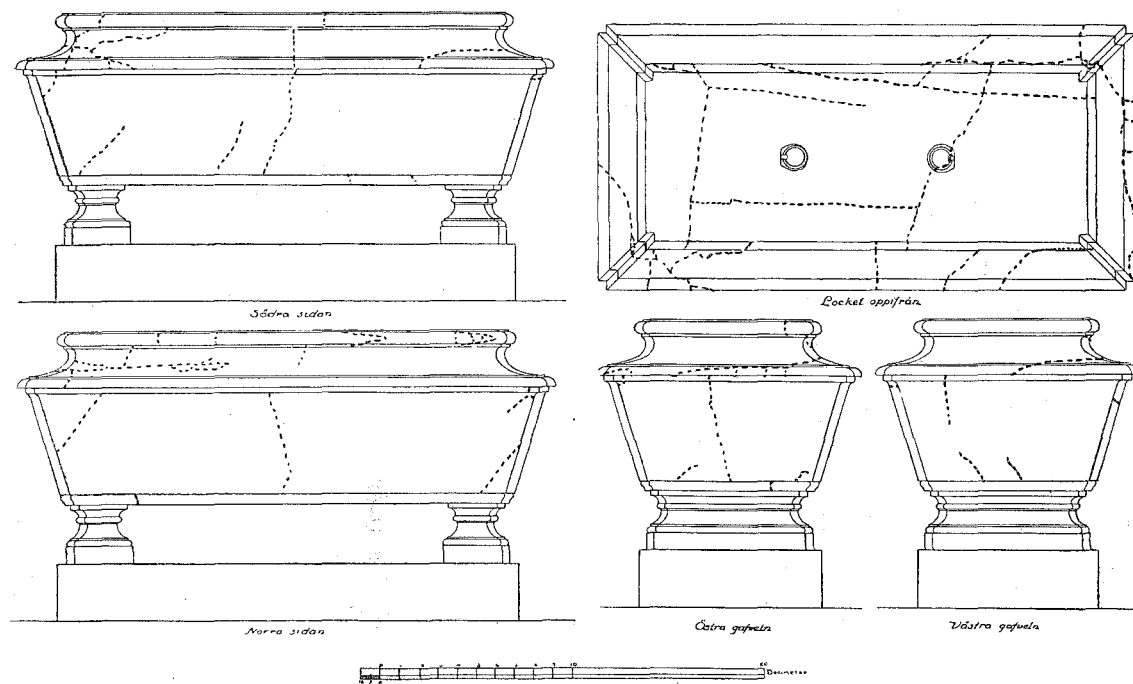

FIG. 2. UPPMÄTNINGSRITNING AV SARKOFAGEN VISANDE DE FÖRE DESS ÖPPNANDE SYNLIGA SPRICKORNA.

en massa förut osynliga sprickor, så att sarkofagen efter nedtagningen bestod av mer än ett hundratal bitar. Fig. 8, som visar åtskilliga av de till locket hörande delarna, kan lämna en viss föreställning om skadornas omfattning.

Till största delen voro skadorna förorsakade av en olämplig konstruktion. Sarkofagen bestod av det ovan omtalade yterskalet av svarta marmorskivor, med järnkrampor och ett gipslager fästade vid en inre bärande stomme av vita marmorskivorna voro genomdragna av sprickor och delvis vittrade, varjämte såväl järnkramporna som även i locket infällda grova järnstänger och en på sarkofagens underdel vilande järnram för locket uppbärande voro fullkomligt

sönderrostade. Järnets utvidgning genom förrostningen visade sig vara den väsentliga orsaken till de talrika sprickorna i det yttre, svarta marmorskalet.

För att kunna återgiva den skadade sarkofagen erforderlig hållfasthet var det nödvändigt att införa en ny bärande stomme, ett slags konstgjort skelett, på vilket de gamla, såväl yttre som inre marmorskalen kunde fästas utan att själva behöva vara bärande. Denna stomme har förfärdigats av vit armerad marmorcement och isolerats med mastix för att förhindra, att cement och marmor skulle kunna komma i direkt kontakt, i vilket fall saltbildning kunde tänkas uppkomma. Den nya stommen fick intaga det förutvarande gipslagrets plats i sarkofagens konstruktion såsom närmare

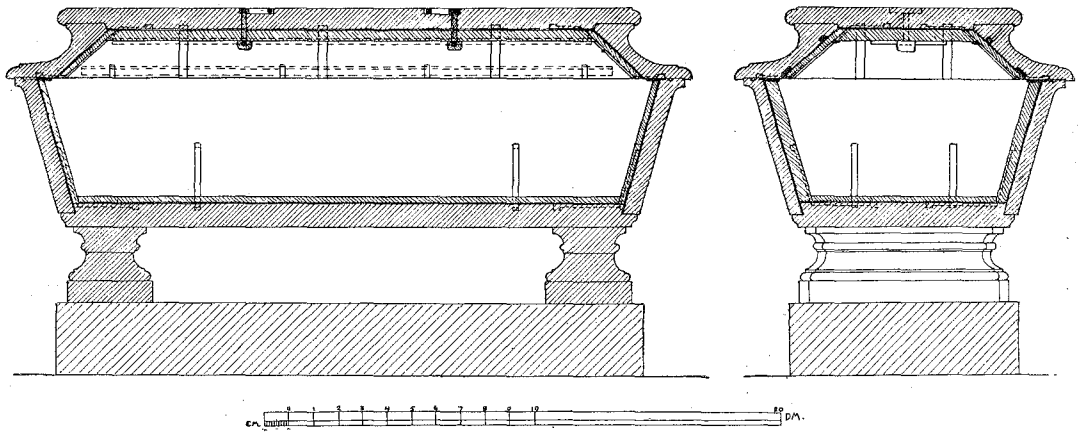

FIG. 3. SARKOFAGENS LÄNGD- OCH TVÄRSEKTIONER FÖRE RESTAURERINGEN.

framgår av fig. 4. Förfaringssättet vid gjutningen av denna betongstomme omtalas närmare nedan.

Restaureringen av sarkofagens underdel var jämförelsevis lätt att utföra. Det söndersprängda yttre marmorskalet sammanfogades ånyo till hela skivor genom stiftning och zinkning efter ungefär samma metod som användes vid hopzinkning av porslin, ehuru zinkorna, som här gjordes av brons, anbringades helt inuti stenen, så att de efter

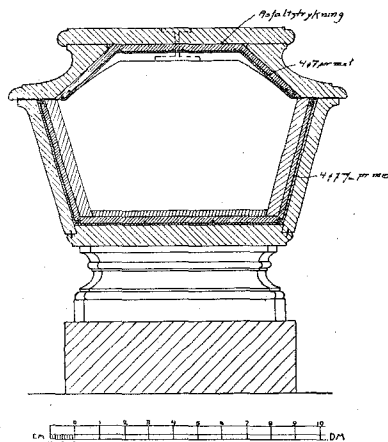

FIG. 4. SARKOFAGEN SEDD I TVÄRGENOMSKÄRNING EFTER RESTAURERINGEN.

arbetets slutförande äro fullkomligt osynliga. Fig. 10 visar ett av de sätt som använts för de lösa delarnas sammanfogning. I brottytorna på två bitar, som skulle sammanfogas, borrades mot brottytan vinkelräta hål. I hålen sattes bronsdubbar, vilka fastgötos med ett stenkitt, vars huvudbeståndsdel utgöres av mastix. Med samma massa

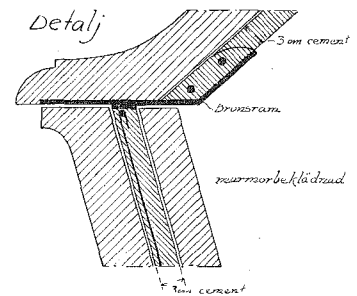

FIG. 5. DETALJ AV FIG. 4 VISANDE KONSTRUKTIONEN AV LOCKETS BÄRANDE STOMME.

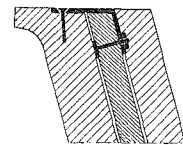

FIG. 6. DETALJ AV FIG. 4 VISANDE DE YTTRE MARMORSKIVORNAS FÄSTANDE VID DEN BÄRANDE STOMMEN.

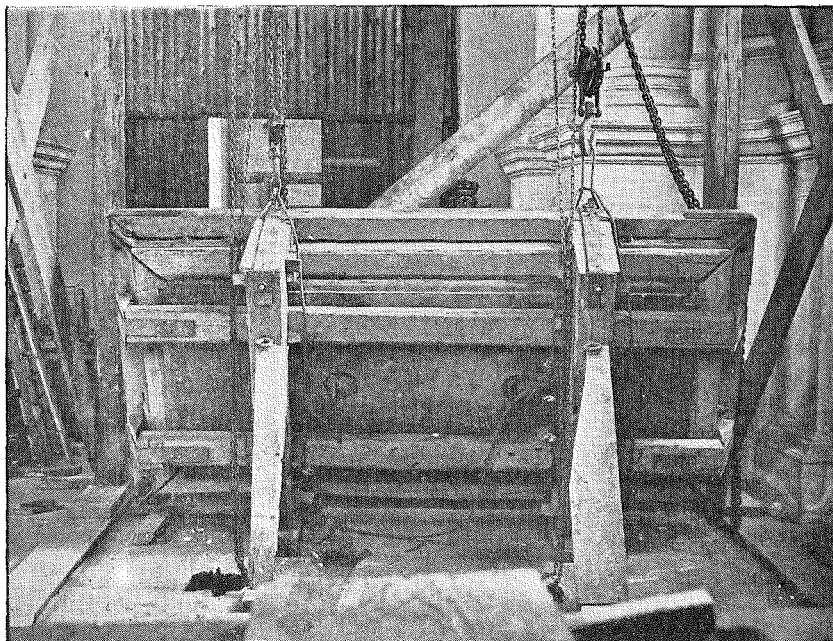

FIG. 7. LOCKET VÄNDES FÖRE RESTAURERINGSARBETETS BÖRJAN.

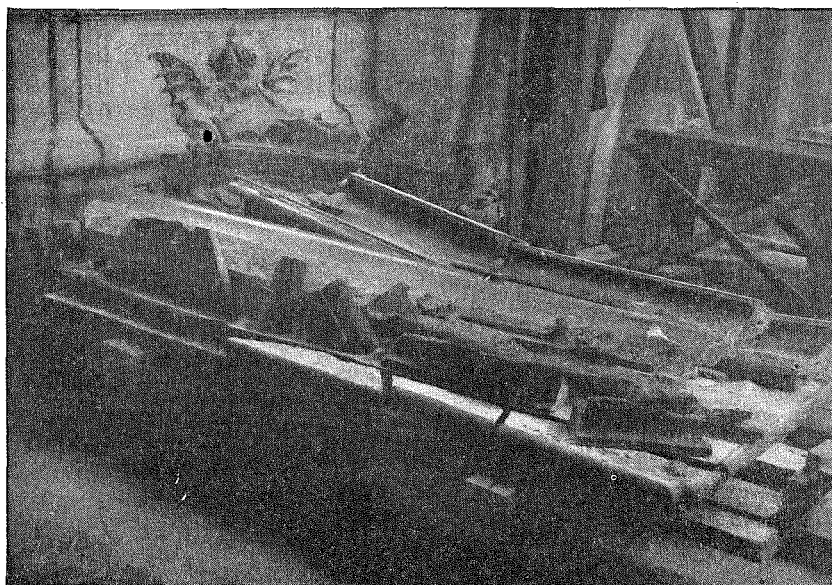

FIG. 8. EN DEL AV DE TILL LOCKETS YTTRE MARMORSKAL HÖRANDE DELARNA EFTER LOCKETS SÖNDERTAGANDE.

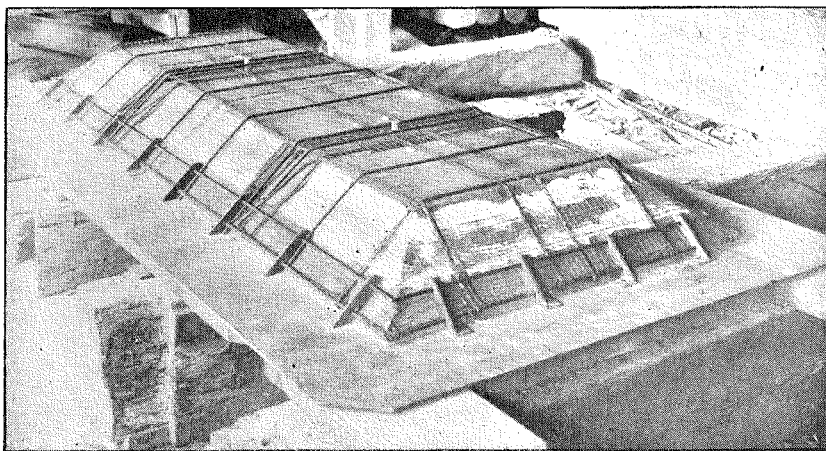

FIG. 9. BRONSRAMEN OCH JÄRNSKELETTET TILL LOCKETS CEMENTSTOMME UPPMONTERADE PÅ TRÄMODELLEN FÖRE GJUTNINGENS BÖRJAN.

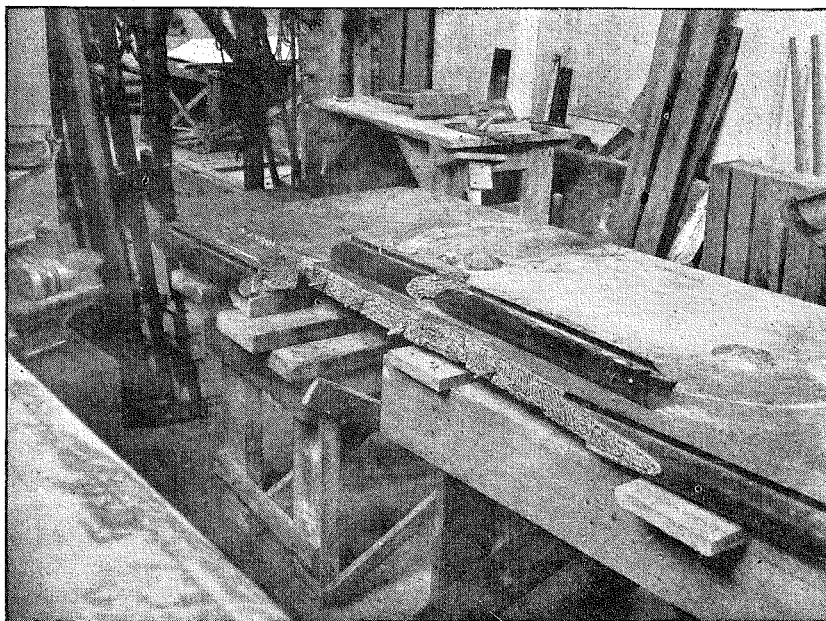

FIG. 10. LOCKETS ÖVERSTYCKE UNDER PÅGÅENDE LAGNINGARBETE. I BROTTYTAN INBORRADE BRONSDUBBAR FÖR VILKA FINNAS MOTSVARANDE HÅL I DE OVANFÅ SKIVAN LIGGANDE LÖSA BITARNA.

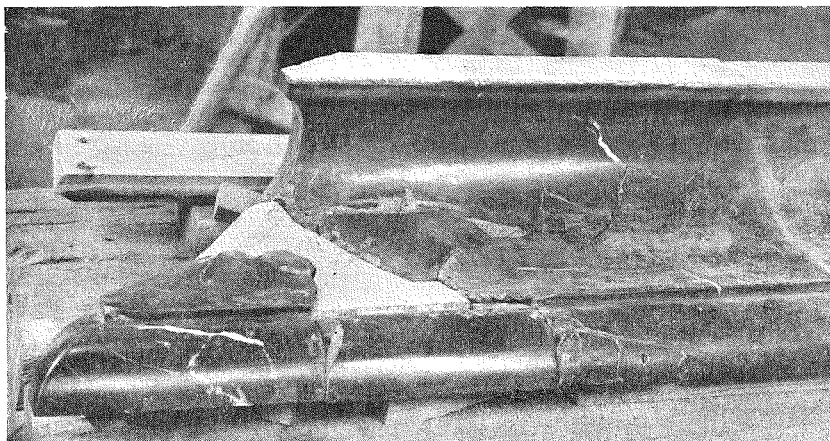

FIG. 11. DETALJ AV ETT AV LOCKETS HÖRN UNDER PÅGÅENDE LAGNINGARBETEN. DET LJUSA PARTIET ÄR EN NYINSATT DEL AV GRÅ KALKSTEN, VILKEN SEDERMERA BLIVIT KLÄDD MED SVART STENMASSA.

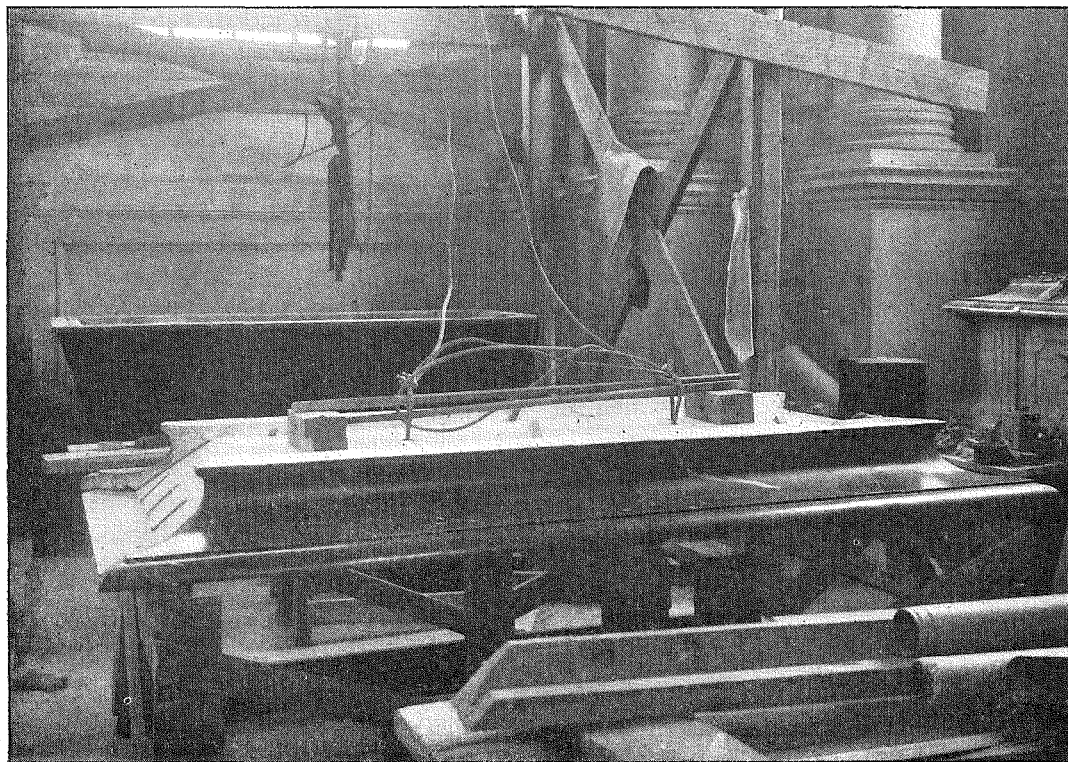

FIG. 12. LOCKETS LÅNGSIDOR UPPMONTERAS EFTER SAMMANFOGNINGEN PÅ DEN BÄRANDE BETONGSTOMMEN. I BAKGRUNDEN SARKOFAGENS FÄRDIGRESTAURERADE UNDERDEL.

FIG. 13. SARKOFAGEN FÄRDIGRESTAURERAD. LOCKET HÄNGER I SINA RINGAR I AVVAKTAN PÅ KISTANS NEDSÄTTNING.

fylldes fogen för övrigt. Den kunde göras härfin, därigenom att kittet upphettades till smältning, då de olika delarna kunde pressas tätt intill varandra. I fogarnas yta inbakades därefter stencmjöl av samma marmor som sarkofagen och erhållet vid borningen av hålen för stift och zinkor. Massan i fogens yta består genom användande av denna metod så gott som uteslutande av stencmjöl. Den kan behandlas som sten och kan givas alldeles samma utseende som den omgivande stenen. Med samma stenc kitt lagades större, för utseendet stötande vitt-ringssår, varefter ytan på samma sätt impregnerades med stencmjöl.

Sedan marmorskivorna på nu antydda sätt hopfogats till sin ursprungliga form, fastsattes de vid betongstommen. Botten-skivan samt den bakre långsidan, som var

särskilt trasig och genomdragen av med ytan parallella klov, äro fästade meddelst genomgående bultar; övriga skivor fasthållas nedtill med styrcinnar av brons (se fig. 4) och upptill med bronskrampor av den konstruktion fig. 6 visar. För vinnande av ytterligare säkerhet drogos ett par genomgående bultar även genom främre långsidan. De äro anbringade så, att de helt döljas av framsidans metalldekoration. Invändigt kläddes betongstommen med de skivor av vit marmor, som ursprungligen utgjort den bärande konstruktionen, så att sarkofagen även invändigt fick samma utseende som före restaureringen.

Locket lagades på i huvudsak samma sätt som underdelen. Som emellertid de yttersta partierna av lockets bärande stomme måste göras av mycket tunt gods — högst 1 cm. tjockt — visade det sig nödvändigt, att utföra dessa delar av stommen av brons. Konstruktionen framgår närmare av fig. 4 och 5.

Till ledning vid utförandet av lockets stomme måste förfärdigas en mycket noggrann modell av lockets inre form efter borttagandet av den gamla innerkonstruktionen. Denna modell måste utföras, innan det yttre marmorskalet söndertagits. För att kunna förfärdiga modellen var det nödvändigt att vända det mycket svårt sönderspruckna locket, vilket var förenat med mycket stora svårigheter. Dessa undanröjdes på så sätt att locket kringbyggdes med en kraftig träkonstruktion, hophållen med bultar. I denna hjälpkonstruktion fästades block, med vilkas hjälp locket vändes. Förfaringssättet framgår närmare av fig. 7, som visar locket stående på kant, under det arbetet med vändningen pågår.

Sedan locket blivit vänt och den gamla bärande konstruktionen av marmor och järn.

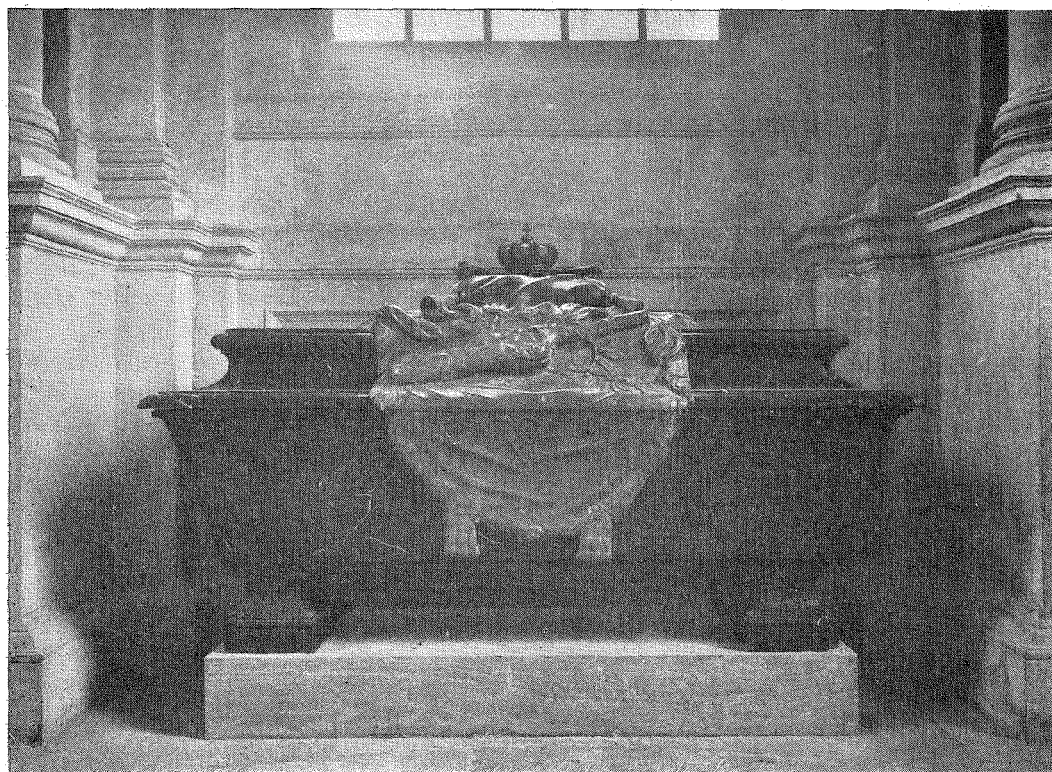

FIG. 14. SARKOFAGEN EFTER SLUTFÖRD RESTAURERING.

blivit borttagen, förfärdigades modellen till den nya innerstommen på följande sätt: Mot det yttre marmorskalets innersidor lades trälameller av samma tjocklek som den blivande cementstommen, nämligen c:a 3 cm. Dessa lameller formades så, att de följde oregelbundenheterna hos marmorskalet. Mot lamellerna lades bräder, vilka kolvades och skruvades stadigt tillsammans. Modellen upplyftes och lamellerna märktes och borttogos. Den så erhållna modellen angav formen för den blivande betongstommens inre yta. Med tillhjälp av lamellerna kunde man bestämma den önskade tjockleken för godsset på olika punkter.

Under tiden hade den ram av brons blivit gjuten, vilken skulle uppbära lockets yttersta partier i enlighet med vad fig. 5 visar. Ramen var försedd med flänsar med hål på sätt fig. 9 anger. Bronsramen apterades på trämodellen, och genom hålen i flänsarna drogos armeringsjärn, vilka sedan sammanbundos med övriga järn i stommens skelett. På skelettet spändes järntrådsduk. Fig. 9 visar modellen med bronsram och järnskelett. För att cementstommens gods skulle erhålla den rätta tjockleken, inslogos stift i modellen. Dessa gävös, med tillhjälp av de ovan omtalade lamellerna, på varje punkt den längd som motsvarade

den önskade godstjockleken. Därefter putsades på armeringsskelettet med tunt bruk av vit marmorcement, marmormjöl och småkornig makadam av vit carraramarmor. Ytan avjämnades därefter, så att de omtalade stiftens skallar kommo i godsets yta. Då betongmassan stadgat sig, utdrogos stiftens, och hålen fylldes med samma slags massa.

Lockets starkt sönderspruckna ytterskal av svart marmor lagades på samma sätt, som förut är omtalat i fråga om sarkofagens underdel. Vissa partier hade emellertid vid tidigare reparationer blivit ersatta med gips. Av hållfasthetsskäl var det önskvärt, att även dessa delar gjordes av sten och zinkades tillsammans med övriga lösa delar. Emedan det visade sig omöjligt att anskaffa marmor av alldeles samma färgnyans som den gamla, gjordes dessa nya delar i stället av grå kalksten, men på det sätt, att dess yta låg ungefär 5 mm. lägre än omgivande stenpartiers yta. Fig. 11 visar ett av lockets hörn hopfogat av ett flertal delar och med en insatt ny bit av grå kalksten. Det ned-sänkta partiet, liksom alla öppna fogar, fylldes med stenkitt, och ytan impregnerades med marmormjöl på samma sätt som förut är omtalat. Den nya ytan erhöll på så sätt så stor likhet med den gamla, att man

först vid en noggrann granskning kan åtskilja dem.

Då lockets marmorskal var hopfogat till det antal delar varav det ursprungligen bestått, uppmonterades dessa på betongstommen (fig. 12). I de mellanrum, som uppstodo mellan marmorskalet och betongstommen, göts en asfaltkomposition, Goudron, varigenom locket kom att bilda ett enda kompakt block. I stället för de gamla sönderrostade järnringarna, i vilka locket ursprungligen lyftats, insattes på samma plats nya ringar av brons, varefter sarkofagen var färdig att ånyo mottaga konungens kista (fig. 13).

Samtliga konstruktionsritningar och beräkningar äro utförda av civilingenjören Fritz Söderbergh. Arbetet har under författarens ledning verkställt av marmorstickatören Angelo Rossi med biträde av ett par av de stenhuggare, som under flera år varit anställda vid Ridderholmskyrkan och därvid huvudsakligen varit sysselsatta med det grannliga arbetet att sammanfoga och inlägga de i de flesta fall synnerligen svårt sönderslagna gamla gravstenar, som utgöra kyrkans golv. Den nya betongstommen har utförts av Skånska cementgjuteriet och bronsramen och övriga bronsarbeten av Otto Meyers konstgjuteri.

UTGRÄVNINGEN AV ALSNÖ HUS AV BENGT THORDEMAN

Den kortfattade redogörelse för resultatet av denna grävning, jag i det följande lämnar, kommer att ge en beskrivning av kungsgården, såsom den bör sett ut på folkungatiden. Jag känner mig emellertid pliktig förutskicka, att denna bild givetvis till stora delar är hypotetisk. I vissa punkter

komma hypoteserna att bekräftas eller vederläggas av fortsatta undersökningar, men i allmänhet kan man icke komma till någon större grad av slutgiltig visshet; byggnadsresterna äro tyvärr alltför fragmentariska för att en rekonstruktion i detalj med absolut säkerhet skall kunna genomföras.

FIG. 1. ALSNÖ HUS. RUINKULLEN FÖRE UTGRÄVNINGEN. FORNVÄNNEN 1917.

Den medeltida kungsgården Alsnö Hus¹ bestod av en monumental byggnad, praktfullt belägen på en låg naturlig kulle strax invid Mälarens strand, och grupperande sig kring denna medelpunkt ett antal smärre bonings- och ekonomibyggnader. Ett byggnadskomplex beläget väster om huvudbyggnaden bestod av tvenne källarförsedda trähus sammanbundna av en långsträckt, troligen lägre byggnad, det hela icke utan monumental syftning och av största intresse då det visar, att de skilda byggnaderna i en gårdsanläggning redan vid denna tidpunkt (slutet av 1200-talet) kommit in i sammanväxningsstadiet.

Dessa hus antar jag utgöra bostadslängan i trängre mening medan det stora stenhuset, plan fig. 2, sektion fig. 3, mera är att betrakta som en festhall, en lyxbyggnad utan egentlig praktisk funktion. Den var uppförd av tegel på gråstenssockel. På södra sidan sprang ett smäckert porttorn fram. Eljest var grundplanen rektangulär med hörnen försträvade av kraftiga förkroppningar, vilka säkerligen kröntes av små spetsiga tornhuvar.

¹ Närmare upplysningar om byggnaden återfinnas i min preliminära redogörelse för 1916 års grävningar i Fornvännen 1917 sid. 102 ff samt i uppsatsen »Tegel- och huggstensornamentiken på Alsnö Hus», Tidskr. f. konstvetenskap 1918 sid. 102 ff.

För närvarande kan man endast iakttaga en ingångsöppning till byggnadens inre. Det är porttornets breda, troligen svagt spetsbågiga portal, som genom det tunnvalvda portrummet ledde in till ett stort källarrum, nedgrävt i kullen. Detta upplystes av två minimala ljusöppningar på södra sidan. Källarens tak utgjordes av väldiga ekbjälkar, som samtidigt tjänstgjorde som bärare av golvet i den övre våningen. Denna övre våning var uppdelad i åtminstone tvenne rum: ett östligt, under vilket källaren ej sträckte sig och en västligt belägen sal. Troligen har man att över dessa rum tänka sig ännu en våning, innehållande en enda stor sal. Det yttre strävsystemet förutsätter valv i huvudvåningen, och i det tegelras, som uppfyllde och omgav byggnaden, hittades också mängder av treflikiga ribbstenar. Emellertid har rumsfördelningen att uppvisa en intressant egendomlighet. Tvärväggen mellan salen och östrummet sträcker sig ej mellan de båda östligt belägna mursträvorna, där man ju borde vänta sig en gördelbåge, utan ligger omkring 2 m. längre mot öster. Men samtidigt finner man, att källarrummets västvägg ligger exakt lika långt öster om byggnadens västra högmur. Vad betyder nu detta? Jag tänker mig saken på följande sätt.

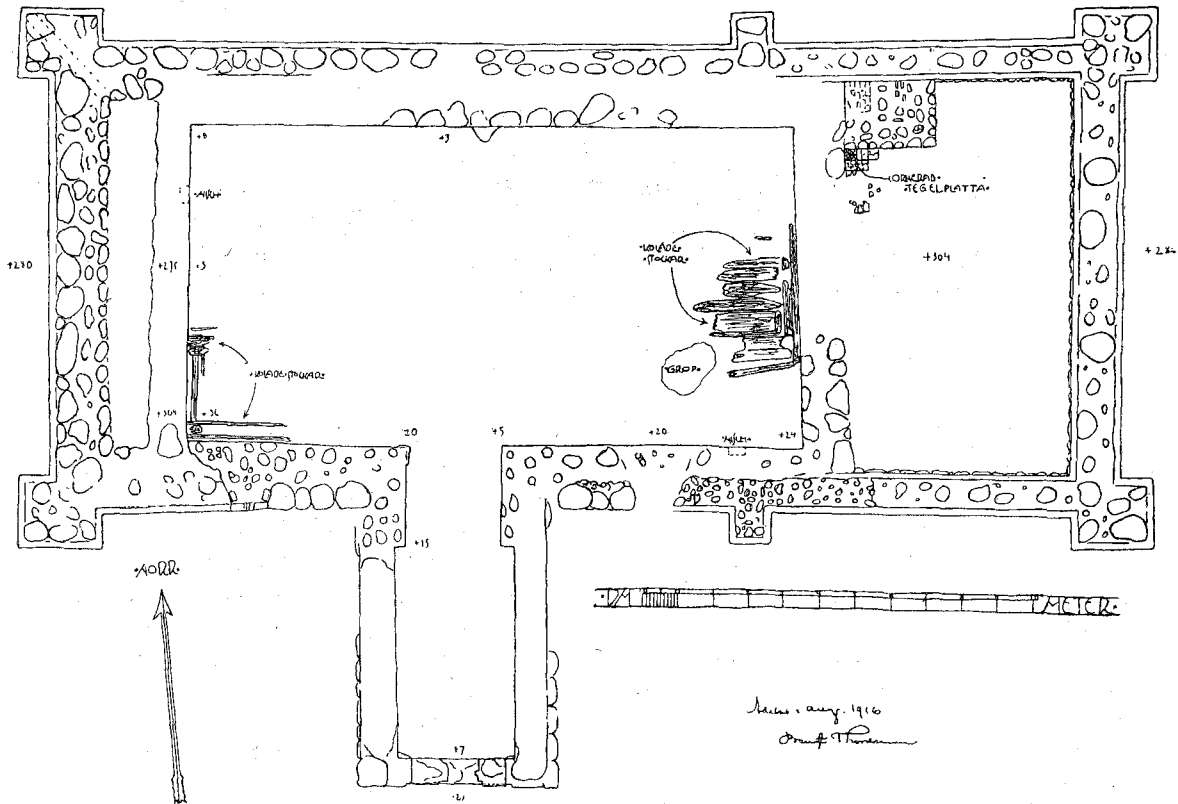

FIG. 2. PLAN ÖVER ALSNÖHUS RUIN. FORNVÄNNEN 1917.

Man började grundläggningsarbetet med att gräva ut källarrummet — som var ämnat att i storlek motsvara den ovanför liggande salen — och mura upp dess stödmurar. När detta arbete var färdigt, och man stakade ut planen för byggnaden i dess helhet, fann man att man missräknat sig och placerat byggnaden för långt mot öster; utrymmet på kullen tillät ej, att byggnaden placerades så långt mot öster, som man tänkt sig. Man hade då ingenting annat att göra än att förskjuta hela den övre byggnaden mot väster, varigenom källarrummet kom att ligga snett i förhållande till övervåningen, något som från början tydligtvis ej avsetts. Storleken av denna

förskjutning bestämdes av vissa hänsyn, som tydligt nog kunna iakttagas, men vilka jag likväl på denna plats ej har tillfälle att närmare belysa. Denna episod i byggnadshistorien ger en ganska karaktäristisk bild av den sorglöshet, med vilken man på medeltiden planerade t. o. m. ett så omfattande byggnadsföretag som det ifrågavarande.

Stora salen öppnade sig utåt med höga gotiska fönster, flankerade av slanka kalkstenskolonetter, vilkas täljstenskapt åtminstone på de mest framträdande platserna voro försedda med en utsökt ornamentik. Det luftiga masverket omslöt inga glasrutor utan fönsterna stodo helt öppna och lämnade fritt tillträde för såväl solsken och sommar-

värme som regn och vindar. För att lätt kunna befria salen från inströmmande regnvatten sluttade dess golv emot nordvästra hörnet, där ett spygatt var anordnat diagonalt genom hörnet. Det mindre rummet var försett med en eldstad och hade ett vackert golv av ornerade och ornerade tegelplattor.

Stora källarrummet användes troligen, i analogi med vad man känner från kontinenten, till logement, stall o. dyl., vilket gör den annars oförklarligt breda inkörsporten förståelig.

Den framgrävda ruinen lämnar ingen som helst upplysning om, var ingången till övervåningen varit belägen. Troligen bör man förlägga den till ett av portframsprångets inre hörn. Den var säkerligen rikt profilerad och även försedd med skulptural utsmyckning; fragmentet av en atlant, som hittades i porttornets omedelbara närhet, hade troligen sin plats i samband med portalen.

Så vitt man nu kan se, saknade kungsgården egendomligt nog från början andra befästningsanordningar än den visserligen ingalunda föraktliga styrka, som huvudbyggnaden ägde i sin egenskap av stenhus. Emellertid har tydligen vid något kritiskt tillfälle detta naturliga skydd byggnaden gav ansetts alltför otillförlitligt, och man har i största hast runt omkring borgkullen kastat upp en liten vall, som ytterligare förstärktes av en palissad. Antagligen vid samma tillfälle murades källaringången igen till minsta möjliga bredd. Styrkan hos dessa provisoriska befästningsanordningar var dock alltför ringa: slottet stormades, erövrades och stacks i brand. Ett minne från denna sista strid kan man se i de otaliga pilspetsar, som vid utgrävningen hittades över hela området.

Denna försvarslöshet, som jag nyss framhöll och som till en början förefaller så anakronistisk, har sin motsvarighet hos en

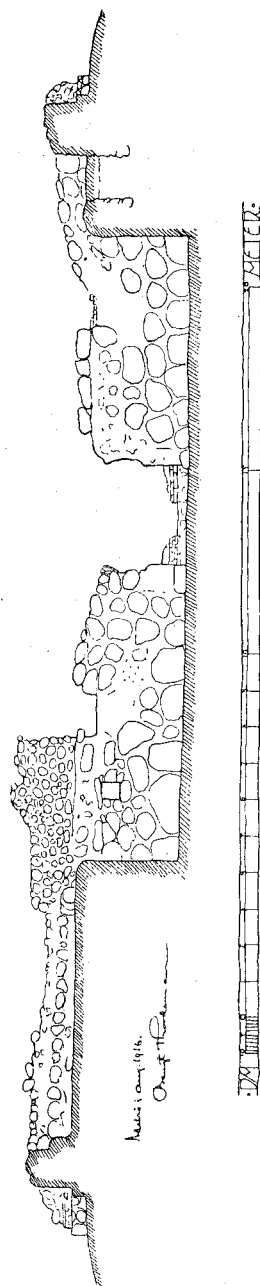

FIG. 3. SEKTION AV RUINEN MOT SÖDER. FORNVÄNNEN 1917.

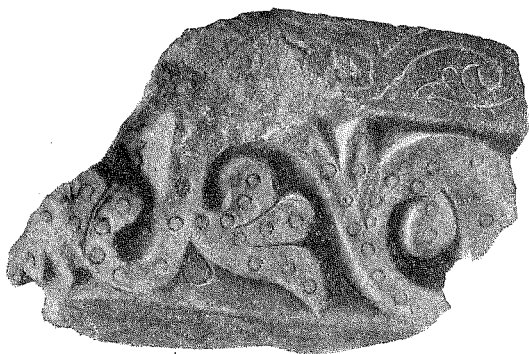

FIG. 4. ORNERAT TEGEL FRÅN ALSNÖ.

grupp kontinentala byggnadsverk, vilkas arkitektoniska karakteristika jag i anslutning till på annat ställe utförd framställning¹ kan sammanfatta så: 1) en bottenvåning med lokaliteter av underordnad betydelse; 2) en hallartad övervåning; 3) en fritrappa, som leder upp till denna. Det är tydligt, att Alsno Hus utgör en stilistiskt och lokalt modifierad utveckling av denna byggnadstyp.

Stilistiskt tillhör nämligen palatset den till en mästarindividualitet knutna tidiga tegelarkitekturgruppen i Mälardalen, vars övriga verk äro Sigtuna Mariakyrka, Skoklosters kyrka och Strängnäs domkyrka fig. 5. Formtegelmaterialiet, ornamentiken och arkitektoniken i allmänhet tillåta bestämda slutsatser i detta avseende.²

Sammanknytandet av Alsno Hus med en redan tidigare undersökt och omskriven arkitekturgrupp möjliggör också en datering av byggnaden, som sedan kan kontrolleras av historiska fakta. Sannolikt anlades slottet omkring 1270, och det bör stått färdigt senast

¹ Till frågan om den medeltida profanhallens ursprung och äldsta historia i Festskrift till August Hahr 29/10 1918.

² Se min ovan anförda uppsats i Tidskr. f. Konstvetenskap 1918. Jfr vidstående bilder.

1279, då Alsno möte hölls. Tidpunkten för byggnadens undergång bestämmes tillnärmelsevis av några myntfynd och är att förlägga till något av 1300-talets sista årtionden.

* * *

Denna utgrävning har möjliggjorts genom donationer förmedlade av Svenska Dagbladet. Sedan 1916, då undersökningen tog sin början, ha ej mindre än 27 000 kr. ställts till Vitterhetsakademiens forfogande för ändamålet. För grävningarnas avslutande — ett arbete på några veckor — likasom för konserveringen av de framgrävda byggnadsresterna och för publicering av det vetenskapliga resultatet behöves dock ytterligare medel. Det vore hårt om kristiden skulle omöjliggöra utnyttjandet av de sällsynta möjligheter, som här finnas, att med grävningsvetenskapens tillhjälp tränga in i medeltidens profana kultur.

FIG. 5. ORNERAT TEGEL FRÅN STRÄNGNÄS DOMKYRKA.

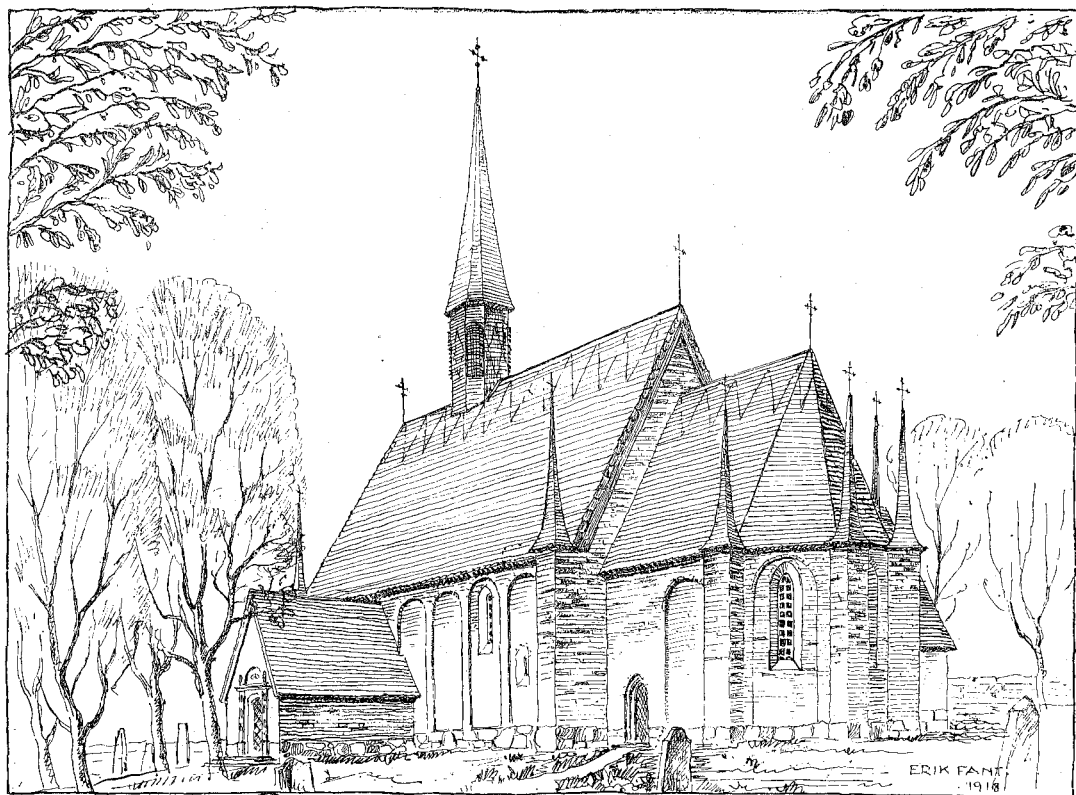

FIG. 1. TENSTA KYRKA, UPPLAND, FRÅN VÄSTER.

TENSTA KYRKAS RESTAURERING AV ERIK FANT

Bland Upplands kyrkor intar otvivelaktigt Tensta kyrka en av de allra främsta rummen i flera avseenden. Den hör bl. a. till de få svenska medeltida landskyrkor, som kunna framvisa en medveten artikulerad ytterarkitektur. Murarna äro av fogstruket tegel och uppdelade med lisener, som upp till förenas genom bågar och nedtill stå på en profilerad sockel. Koret är polygonalt, och alla hörn stödas av strävpelare, ett gotiskt drag, som visar oss, att vid tiden

för byggnadens uppförande dominikanerordens och Uppsala domkyrkas arkitektur börjar att sätta sin prägel på landskyrkorna. Hela exteriören är emellertid nu skämd genom att taket är täckt med korrugerad plåt, som fått ersätta det gamla spåntaket. En bild av den rekonstruerade kyrkan är här återgiven fig. 2, med de fialer, som en gång krönt strävpelarna oeh en takryttare, som troligen hyste klockorna, innan den nuvarande stapeln byggdes. Man avser dock

Tensta Kyrka. Rekonstruktion

FIG. 2. TENSTA KYRKA. REKONSTRUKTION AV E. FANT.

ej att nu återställa alla dessa torn, dels emedan detta skulle medföra betydande kostnader, dels emedan befintliga dokument ej lämna full säkerhet för detaljernas utformning.

Invändigt var kyrkan ursprungligen täckt med ett tunnvalv av trä, vars hjässa låg på den imponerande höjden av 15 meter över golvet eller ungefär fyra meter högre än de senare inslagna i och för sig mäktiga tegelvalven. Dessa senare blevo redan från början försedda med målningar, enligt en i koret målad inskrift utförda av Johannes

Rosenrodh år 1437. Målningarna äro emellertid numera överkalkade, utom de som sitta i koret, vilka under 1890-talet utsatts för en restaurering av allra svåraste slag, ej lämnande kvar ett spår av den ursprungliga ytan och dess färger. Kyrkan har en genomgående vacker inredning från 1700-talet, av vilken i synnerhet predikstolen och orgelfasaden äro goda arbeten. Det enda, som verkar mindre lyckligt, är altaranordningen, bestående av ett bukigt altarbord med ett enkelt kors samt ett par i detta sammanhang tarvligt verkande modellerade

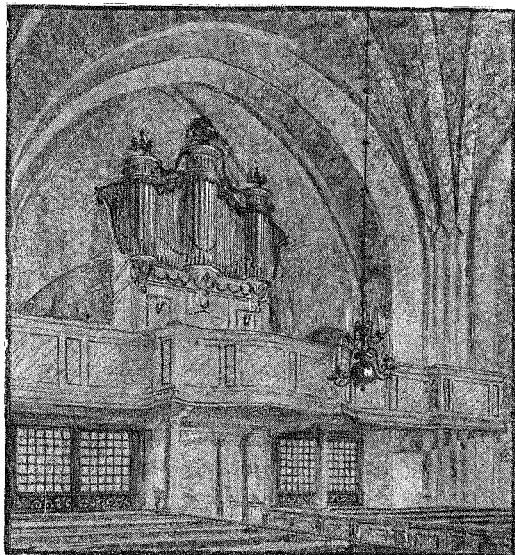

FIG. 3. TENSTA KYRKA MOT VÄSTER. RESTAURERINGSFÖRSLAG AV E. FANT.

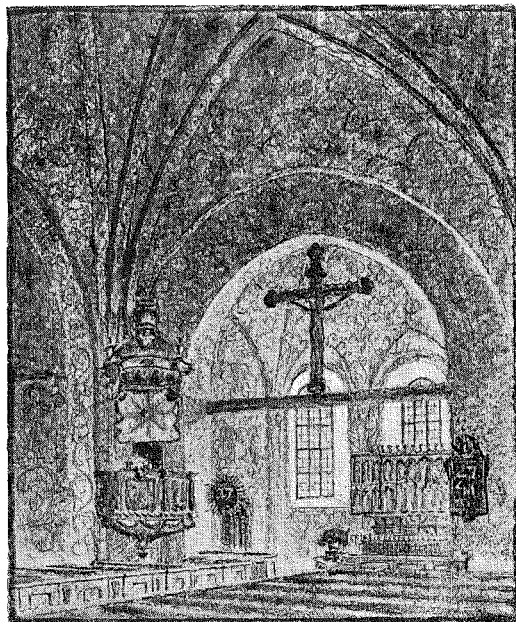

FIG. 4. TENSTA KYRKA MOT KORET. RESTAURERINGSFÖRSLAG AV E. FANT.

profilörer, i form av änglafigurer, allt utfört 1772.

Församlingen har förra året fattat det glädjande beslutet att låta restaurera sin kyrka och har fördenskull vänt sig till Byggnadsstyrelsen med förfrågan om lämplig arkitekt och med anhållan om statsbidrag för restaureringsförslagets uppgörande. Det senare beviljades, och undertecknad blev utsedd till arkitekt och byggnadsledare för arbetena. I det restaureringsförslag, som nu har godkänts av myndigheterna äro i huvudsak följande åtgärder föreslagna:

Utvändigt lägges ett nytt spåntak av klunven och tjärad furuspån, murarna lagas försiktigt genom fogstrykning m. m. där så erfordras. De invändiga arbetena omfatta bl. a. framkallning och konservering av de gamla målningarna, och som en nödvändig konsekvens härav inledande av värmeled-

ning i stället för nuvarande kaminer. De gamla bänkarna bibehållas slutna, men sissar och ryggar ombyggas till större bekvämlighet. De äro inuti omålade, visande blott det gamla kärniga furuträets mustiga färgton, vilket bibehålles, gavlar och dörrar däremot marmoreras i en lämplig ton i stället för nuvarande vitmålning. Den vackra predikstolen har i likhet med sina förebilder, de Prechtska praktpjäserna, varit förgylld och målad i kraftig marmorering, vilken nu framskrapas.

De för interiören viktigaste partierna äro dock behandlingen av altaret och den motsatta polen i väster. Kyrkan äger ett ståtligt altarskåp från 1400-talets senare hälft tillverkat under nordtyskt inflytande och försedd med rik skulptur och målningar, de senare tillskrivna Bernt Notke. Det har ansetts synnerligen önskvärdt att uppställa detta

altarskåp på sin plats och därtill mura ett altarbord samt göra en ny altarring, anslutande sig till skåpet. Hela den nuvarande rokokoupställningen flyttas upp på läktaren bakom orgeln, och får på denna mera blygsamma plats ge den kulturhistoriskt intresserade möjlighet till studium utan att som nu väcka störande på totalbilden av kyrkan. Koret och kyrkorummet i sin helhet komma helt visst genom altarskåpets återuppsättande att återvinna ett av sina starkaste medeltida karaktärsdrag och ånyo erhålla den samlande kraft, som det för närvarande saknar.

I den medeltida kyrkans västra del hade dopfunten sin plats, ofta bildande liksom en motvikt mot altaret i öster. Här finnes en god möjlighet att placera den gamla dopfunten på sådant sätt emot den obrutna västväggen. Denna har ursprungligen ägt en portal, vilken dock satt snett på väggen, troligen just för att lämna plats för funten. Denna uppställes alltså på ett podium av tvenne kalkstenssteg i mittgångens västra ända. Bänkarna däromkring vändas mot funten, och för att ernå en mera avskild och intim prägel åt platsen föreslås uppsättande av ett genombrutet skrank emot kyrkan, varigenom liksom ett dopkapell bildas.

För att nu ernå fullständighet i den organisation, som den medeltida kyrkointeriören utgjorde, borde ett stort krucifix upphängas i triumfbågen. Detta skulle, som i någon mån framgår av bilden, giva åt kyrkan ett tillskott i skönhetsvärde, som är alldeles påtagligt, i synnerhet som det ljusa, genom den ståtliga triumfbågen väl avskilda koret nästan ropar på denna sin näst altarskåpet förnämsta prydnad. Tyvärr äger kyrkan intet gammalt krucifix. Det är alltså en from önskan, som jag här skulle vilja giva

formen av en vädjan till dem det vederbör, att något av de i olika museers källare eller förvaringsrum begravda triumfkorsen skulle kunna få hit deponeras och därigenom erhålla en betydligt värdigare plats än den de annars hava att vänta! När ett verkligt monumentalt rum som detta härigenom kan givas ett så verkligt välbehövt fullständigande av sin karaktär, då borde väl museimännen kunna vara villiga att släppa ut någon av de skatter, som de ofta genom oförstånd av givarne erhållit? Någon värd behöver ju föremålet på sin föreslagna plats ej bli utsatt för — deponeringsformen giver ju dessutom alltid möjlighet, att ett återbördande till museet kan ske, om det skulle visa sig nödvändigt.

För övrigt vidtagas blott en del praktiska och ur underhållssynpunkt nödvändiga åtgärder. I ett mindre rum intill sakristian anordnas fasta skåp för mässkläder, böcker etc., läktartrappan ombygges, yttertrappa göres av sten i stället för nuvarande av trä m. m.

Under innevarande tider är det självfallet en svår sak för en liten församling att ekonomiskt bära ett företag, som liksom detta fordrar i allo förstklassig material och arbetskraft. Kostnadsförslaget slutar på cirka 65,000 kr., varav församlingen ej ser sig i stånd att själv anskaffa mera än cirka 45,000 kr. I kassorna finnes blott en obetydlighet, det övriga upptages som lån. Staten är ju belastad mer än någonsin med stora utlägg; man vågar sålunda ej vända sig dit. Det vore alltså en välsignad sak, om dessa rader kunde framlocka en donator, eller flera, som hade intresse nog att vilja ekonomiskt stödja återställandet av en av Upplands och därmed på ett par undantag när, Sveriges kanske allra vackraste medeltida landskyrkor.

KULTURHISTORISKA FÖRENINGARNE

STYRELSEBERÄTTELSE FÖR ÅR 1918.

Föreningen för Svensk Kulturhistoria stiftades den 12 april 1918 vid sammankomst mellan ett 30-tal intresserade å Strand hotell i Stockholm, varvid styrelse valdes, det uppgjorda förslaget till stadgar fastställdes samt övriga föreningens funktionärer utsågos. I enlighet med tidigare uppgjort förslag fastställde styrelsen senare Instruktioner för Föreningens vetenskapliga råd jämte grundlinjerna för föreningens publikationer.

De i föreningens stadgar föreskrivna arbetsmålen har styrelsen tillgodosett på följande vis:

Allmänna sammankomster hava hållits å äkaresällskapets lokal i Stockholm.

Måndagen den 6 maj. Avdelningen för den svenska allmogens materiella odling med föredrag av fil. d:r Nils Lithberg över ämnet: »Till allmogekulturens geografi.»

Måndagen den 7 oktober. Avdelningen för de övriga samhällsklassernas odling under nyare tid och med föredrag av frih. Rudolf Cederström över ämnet: »De berömda svenska lodbössorna» samt den kulturminnesvårdande sektionen med föredrag av arkitekten Ragnar Hjorth: »Demonstration av förslag till ny byggnad för Kungl. Livrustkammaren» samt

Måndagen den 2 dec. (på grund av förfall för föredraganden inom Avdelningen för den svenska allmogens andliga odling) föredrag av f. riksantikvarien Oscar Montelius över ämnet: »Mynt och sedlar» samt inom den kulturminnesvårdande sektionen föredrag av professor Martin Olsson: »Restaureringen av Carl XII:s sarkofag».

Föreningen har under året med A. B. Svenska Teknologföreningens förlag som distributör utgivit *Kvartalskriften Rig*, av vilken vid årsskiftet de två första häften utkommit.

Av de av föreningen förberedda fristående publikationerna ha tillsvidare endast två nummer inom serien »Broschyrer» hunnit utgivas.

N:o 1. Föreningens för Svensk Kulturhistoria (programskrift).

N:o 2. Sune Ambrosiani: *Förteckning över Fornminnes- och Kulturhistoriska föreningar i Sverige.*

Dessutom förberedes till utgivning inom Bokserien: »*Dokument rörande de äldre pappersbruken i Sverige*», utgivna genom S. Ambrosiani

samt inom Planschverkserien: »*Magnus Ladulås' och Karl Knutssons gravminnen*

i *Riddarholmskyrkan*» med text av prof. C. M. Fürst och prof. Martin Olsson.

Vidare hava förberedelser gjorts för utgivande av en handskrift rörande: »Inventarierna på Ebba Brahes slott omkr. år 1670» samt en »Förteckning över Fornforskare och Fornvårdare i Sverige sedan 1600-talets början.»

Föreningen har varit i det lyckliga läget att redan under sitt första arbetsår kunna dels direkt understödja, dels förmedla och dels till förberedande överläggning upptaga ett antal fristående undersökningar och företag till den svenska kulturforskningens främjande.

Sålunda har genom föreningens förmedling i syfte att bereda fil. lic. Sigurd Wallin tillfälle att fortsätta sina sedan flera år bedrivna *Studier rörande gravminnen hos de högre samhällsklasserna i Mälardalen fr. o. m. 1500-talet*, hos Riddarhusdirektionen utverkats löfte om inköp av i samband härmed gjorda avskrifter, fotografier och uppmätningar.

Sedan flera år har det varit ett önskemål att kunna i Nordiska Museets allmogesamlingar *sammanföra ett antal allmogemän från olika delar av landet med fackmän på den svenska allmogeforskningens område* i och för inhämtande av upplysningar rörande nu ur bruk varande allmogeföremål, forna arbetsmetoder, seder och föreställningar. Företaget förverkligades under ledning av docenten Herman Geijer i Uppsala i början av november månad, och hade föreningen därtill bidragit medelst ekonomiskt understöd.

På de senaste åren har man alltmer börjat inse betydelsen av, att även *vår inhemska ekonomiska historia* vetenskapligt bearbetats. Dessa studier försvåras emellertid i hög grad genom att det arkivaliska

materialet dels är spritt på ett stort antal händer över hela landet, dels mången gång icke erhållit en arkivaliskt tillfredsställande förvaringsort. I syfte att få *till ett offentligt arkiv sammanföra hithörande handlingar* har föreningen i skrivelse till Järnverksföreningen anhållit, att denna måtte föranstalta en preliminär undersökning rörande omfattningen av sådana handlingar, förvarade hos Järnverksföreningens medlemmar. Frågan har av Järnverksföreningen omfattats med intresse och har docenten Henrik Cornell vidtalats att biträda med uppsättande av det härför nödiga frågeformuläret.

Föreningen har även medverkat att bereda konstnären Gunnar Hallström tillfälle att fullborda sitt för kännedom om Mälardalens folkliga odling betydelsefulla *arbete om allmogekulturen på Björköen i Mälaren*.

Slutligen har Föreningen velat stödja en av ett antal fackmän igångsatt utredning rörande *organisering av den svenska folkminnesforskningen*. Förarbeten för denna utredning, i vilken flera medlemmar av Föreningens vetenskapliga råd aktivt deltaga, komma att av Föreningen ekonomiskt understödjas, och en förberedd programskrift i frågan kommer att under år 1919 genom Föreningen utgivas.

I och för handläggning av Föreningens ärenden har under året dess styrelse sammanträtt den 16 april, den 24 september och den 30 november samt dess vetenskapliga råd den 15 april, 1 november, 27 november och 18 december.

I styrelsens sammansättning har den förändringen inträtt, att suppleanten i styrelsen, direktör Mauritz Carlsson, som av sagt sig återval, efterträts av disponenten Harald Funch.

Föreningens ekonomiska ställning vid årskriftet framgår av följande översikt:

Vinst- & Förlust räkning:

1918 ³¹/₁₂.

An. Broschyrer, tryckn. kostn. . .	935:—
» »Rig», författarearvode . . .	150:—
» » , övriga kostnader . . .	80:—
» Omk., kontorsarbete . . .	55:16
» » , kontorsmateriel . . .	34:75
» » , porto & telegram . . .	88:—
» » , räkenskapsböcker och trycksaker	642:17
» » , övriga	371:10

Utgående Balans.

Ab. Svenska teknologföreningens förlag (enl. kontoutdrag pr. ³¹ / ₁₂ 1918) . . .	2,578:44
P. A. Norstedt & Söner (enl. kontoutdrag pr. ³¹ / ₁₂ 18) . . .	6,207:25

Kronor 11,141:87

1918 ³¹/₁₂.

Per. Inkomster för täckande av startkostnaderna	2,000:—
» Kursdifferenser	6:75
» Ledamöter, årliga	5,840:—
» Räntor	244:01

Utgående Balans.

4,309 st. ex. av tidskriften »Rig» à 0,7081 kr. pr. ex.	3,051:11
--	----------

Kronor 11,141:87

Utgående Balans:

1918 ³¹/₁₂.

An. Stockholms Handelsb. giro	3,843:47
» » » deposition	13,000:—
» Kassabehållning	47:10
» Räntor	244:01

Vinst- & Förlusträkning.

4,309 st. ex. av tidskriften »Rig» à 0,7081 kr. pr. ex.	3,051:11
--	----------

Kronor 20,185:69

1918 ³¹/₁₂.

Per. Ledamöter, stödjande . . .	4,000:—
» » , ständiga	7,400:—

Vinst- & Förlusträkning.

Ab. Svenska teknologföreningens förlag (enl. kontoutdrag pr. ³¹ / ₁₂ 1918) . . .	2,578:44
P. A. Norstedt & Söner (enl. kontoutdrag pr. ³¹ / ₁₂ 18) . . .	6,207:25

Kronor 20,185:69

Föreningens medlemsantal uppgick den ³¹/₁₂ 1918 till 636 st., varav 3 stödjande, 49 ständiga och 584 årliga. Stödjande och ständiga ledamöters avgifter hava i enlighet med stadgarna avsatts till föreningens grundfond och de årliga ledamöternas avgifter upptagits som inkomster för året.

Inneliggande lager av tidskriften »Rig» har upptagits till kr. 0,71 pr. ex., varigenom föreningens räkenskaper vid årsskiftet varken utvisa vinst eller förlust. Med hänsyn till tidskriftens framställningskostnader är siffran lågt upptagen.

Stockholm den 14 mars 1919.

Oscar Montelius.

Carl Sahlin. Elis Sidenblad. Sune Ambrosiani. Carl Ramström.

KULTURHISTORISK LITTERATUR

UR 1917 OCH 1918 ÅRS LITTERATUR.

PERSONALIA.

- Bendixen, B. E. av Haakon Schetelig. Aarsb. 1917.
Crøger, Olea. Ved H. G. Heggveit og Rikard Berge. Norske folkemindesamlare. II: 1. 75 s. Risør. 3 kr.
Mauland, Torkell av Arne Garborg.
Schvindt, Th. av Valter W. Forsblom. Hemb. VIII—IX: 6—8.
Wide, Sam av Martin P:n Nilsson. T. f. Konstvet.

KULTURMINNESVÅRD OCH TEKNIK.

- Aasen, I.: Reise-Erindringer og Reise-Indberetninger 1842—1847. Utg. av Det kgl. norske Videnskabers Selsk. ved Halvdan Koht. 203 s. Trondhj. 1917. Kr. 3,50.
Ahlén, Abr.: Mina minnen af Kristianstads läns fornminnesförenings styrelseledamöter 1877—1894. 16 s. Sthlm.
Ambrosiani, S.: Förteckning över fornminnes- och kulturhist. föreningar i Sverige. 24 s. Sthlm. 1 kr.
Berlin, K.: Uppmätning av mindre byggnader. Skånsk hembygdsv.
Cornell, H.: De uppländska kalkmålningarnas bibliografi. St. i Uppl. kyrkl. k. I.
Curman, S.: Upplýsningar och råd angående den kyrkliga fornvården. Minne från utställningen för äldre kyrklig konst i Uppsala våren 1918.
Fant, E.: Vreta klosterkyrkas restaurering. Arkitektur.
Fett, H.: Hjembygdsvernet. Aarsb. 1917.
Flatin, T.: Spyrjelistur for folkeminnesamlar. 14 s. Kongsberg. 20 öre.
Föreningen för svensk kulturhistoria. Broschyrer N:o 1. (Program, stadgar m. m.)
Gjessing, H.: Det første nordiske arkeologmøte i Kristiania 4.—8. Juli 1916. Oldtiden. B. 7.

- Johnsson, P.: Hembygslitteratur i biblioteken. Biblioteksbladet 1917.
Lindblom, A.: Birgittas minne. O. o. B.
Lorentzen, Vilh.: Loven om Bygningsfredning og Foreningen til gamle Bygningers Bevaring. Architekten.
Lov om Bygningsfredning (Som vedtaget af Rigsdagen). 8 s. Khvn. 25 øre.
Mackeprang, M.: Den nye danske bygningsfredningslov. Forudsætninger og mottagelse. Aarsb. 1917.
Mackeprang, M.: Ombyggede Kirker og Kirkeudvidelser. Architekten.
Minne från utställningen av äldre kyrklig konst i Uppsala våren 1918. Utg. av utställningens nämnd genom Johnny Roosval. 92 s. Upps. 3 kr.
Roosval, J.: En episod ur utställningens förarbeten. St. i Uppl. kyrkl. k. I.
Schweigaard, J.: Norges Topografi. Bibliografisk fortegnelse over topogr. og lokalhist. literatur. (No.) Hist. T. 292 s. Kria.
Sjöholm, L. G.: Handledning vid undervisningen i hembygds-kunskap. M. bilder av A. Goës. 1. Första skolåret. 2. uppl. 153 s., ill. Sthlm. 4 kr.
Strömbom, S.: Röhsska konstslöjdmuseet i Göteborg. O. o. B.
v. Sydow, C. W.: Hembygdsforskning. Folkm. o. folkt. 1917.
v. Sydow, C. W.: Hur bör insamlingen av våra folkminnen organiseras? Folkm. o. folkt.
Wiklund, K. B.: Plan till en lappby vid fri-luftsmuseet i Härnösand. Ark. f. norrl. hembygdsf.

KATALOGER.

- Kristiania.
Kristiania Kunstindustrimuseum: Nordeuropeiske fajanser fra 16:de till 18:de aarhundrede. Katalog over utstillingen m.

- hist. oversigter utarb. av konservator Bugge og amanuensis Kielland. Mai—Juni 1918. 119 s., ill. 4 kr.
- Linnés Hammarby.
- Tullberg, Tycho: Kort handledning för besökande på —. 48 s. Upps. 1 kr. (Inneh.: Gårdens hist. o. beskrivn. Samlingarna.)
- Lund.
- Kulturhistoriska museet: Karlin, G. J:son: — i Lund. En handbok för besök och självstudium. 352 s., 280 ill., 16 pl., 1 plan. Lund. 6 kr.
- Rosenborg.
- Lisberg, B.: —. En illustreret Vejledning gennem de danske Kongers kronologiske Samling. 120 s., ill. Kbhvn. 2 kr.
- Stockholm.
- Statens Hist. museum: Birgittautställningen 1918. Beskrifvande förteckning öfver utställda föremål. Red. af Isak Collijn o. Andreas Lindblom. 203 s., 13 pl. Sthlm. 20 kr. Innehåll: C. M. Fürst: Birgittas relikier. Agnes Branting o. Andreas Lindblom: Heliga Birgittas och Katherinas skrin samt andra helgedomakar. Andreas Lindblom: Altarkärl. Idem: Bildverk i skulptur o. måleri. Agnes Branting: Väfnader o. broderier. S. Brandel: Birgittas kista och bår. Ulf Gudmarssons grafsten. Pilgrimsmärken. Fyra föremål funna i Vadstena klosterkyrka. G. Lagerheim: Mikroskopisk undersökning af den heliga Birgittas kista. I. Collijn: Handskrifter, urkunder o. böcker rörande Birgitta o. Vadstena. H. Fleetwood: Sigill. O. Janse: Vadstena som kulturminnesort.
- Uppsala.
- Utställningen av äldre kyrklig konst i — 1918. 336 s. Uppsala. 1,75 kr.
- SAMMELVERK OCH ALLMÄNNA FRAMSTÄLLNINGAR.
- Ahlmann, H. W:son: De norska städernas geografiska förutsättningar. Ymer 1917.
- Almquist, J. A.: Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630 med särskild hänsyn till den kamerala indelningen. I. 400 s., III. h. 1, 48 s. Meddelanden fr. Svenska Riksarkivet. Ny följd. II: 6. Sthlm. 1917. 10 kr.
- Arné, T. J.: Det stora Svitjod. Essayer om gångna tiders svensk-ryska kulturförbindelser. 222 s. Sthlm 1917. 6,50 kr.
- Bergman, C. G.: Rättsutvecklingen i Sverige. Sverges folk.
- Bibliografiska studier, tillägnade frih. Johannes Rudbeck på hans femtioårsdag d. 7 mars 1917. 95 s., 10 pl. Upps. 1917. Numr. ex. 35 kr.
- Boëthius, B.: Ur de stora skogarnas historia. 140 s. Sthlm. 1917. 3,75 kr.
- Bohlin, G.: Ur Gästriklands kulturhistoria. Några sociala o. ekonom. drag jämte rättsskipning i politi o. brottmål. M. fr. Gestrikl. formn. för. 1916—1917.
- Cornell, H.: Den bildande konsten. Sverges folk.
- Flodström, J.: Sverges folk. En utbildnings-, odlings- o. samhällshist. skildring. Under medverkan av ett flertal fackmän utarb. o. utg. av — 621 s. Upps. 14 kr.
- Hansson, S.: Den första svenska varumässan i Göteborg, dess föregångare o. tillkomst. Svenska mässan, Göteborg 8—14 Juli 1918.
- Hildebrand, S.: En holländsk beskicknings resor i Ryssland, Finland och Sverige 1615—1616. Trenne reseberättelser, från de tryckta o. handskrivna holländska originalen övers. o. utg. av —. 274 s., ill. Sthlm. 1917. Numr. ex. 25 kr.
- Johansen, P.: Dødens Billede. Et Udsnit af Kunstens og Kulturens Historie. 137 s., ill. Kbhvn. 1917.
- Johnsen, O. A.: Norges bønder. Utsyn over den norske bondestands historie. H. 4—9 à 50 øre. Kria.
- Kulturens Historie. I populær fremstilling ved norske forfattere under red. av K. Visted. I. Materiel kultur. II. Social kultur. III. Aandelig kultur. Kria. 20 kr.
- Kunst og haandverk. Nordiske studier (av forskjellige forfattere) ved A. W. Brøgger, Emil Hannover og Axel L. Romdahl. 232 s. Kria. 40 kr. (Festskr. till Johan Bøgh.)
- Lind, I.: Stats- och kommunorganisationens historia. Sverges folk.
- Minnesskrift 1907—1917 utgifven af Ystads fornminnesförening. Skrifter utg. af Ystads fornminnesf. I. 189 s., ill. Ystad 1917.

- Skånska gårdar och hus. Uppmättningsritningar utg. av Karl Berlin o. Fritjof Hazelius. H. 3. Lund.
- Steenstrup, J.: Den danske Kvindes Historie fra Holbergs Tid til vor, 1701—1917. I, II, 208, 212 s. Kbhvn 1917. 10 kr.
- Strokirk, O. Fr.: Kultur- och personhist. anteckningar. D. 2. 263 s. Örebro. 5,50 kr.
- Studier i Upplands kyrkliga konst. Utg. av utställningens nämnd gn. H. Cornell. I. 190 s., ill. Sthlm. 20 kr.
- Svenska slott och herresäten vid 1900-talets början. Ny följd. H. 1. 32 s. Sthlm. 7 kr.

ALLMOGENS MATERIELLA KULTUR.

- Aall, H.: Et pottemakerarbeide fra Ringsaker. K. og H.
- Adelborg, Ottilia: Gråns, en by som varit. 155 s. Sthlm. 6 kr.
- Arenander, E. O.: Handledning i linodling. 32 s. Sthlm. 65 öre.
- Berner, C.: Om den broen bukkene Bruse maatte over paa vei til sæteren. Et litet bidrag til vore gamle veibroers historie. K. og H.
- Bugge, Anders: Nogen østlandske bilhuggere fra begyndelsen av 1700-aarene. Bidrag til Akanthusstilens hist. i Norge. K. og H.
- Coyet, Henriette: Gammal allmogehemslöjd från Malmöhus län. Konst. 1917.
- Dybeck, R.: Om Dalarna. Utdrag ur Dybecks »Runa» o. andra skrifter. I, II. Sthlm.
- Dalarnes Hembygdsförbunds skrifter. 2.
- Egeberg, E.: Linaa Sogn i gamle Dage. XI. Bøndernes Ydelser. Aarbøger udg. af Hist. Samfund for Aarhus stift. 1917.
- Erixon, S.: Bebyggelseundersökningar. Fatab.
- Erixon, S.: Västmanländsk byggnadskultur. Sv. Turistför. årsskr.
- Forsblom, V. W.: Plog- och åldermansstakar i Nedervetil, Terjärv o. Esse. Hemb. VIII—IX.
- Friis, A.: Den tekstile Kunst i Skandinavien. Skønvirke. 1917.
- Hammarstedt, N. E.: Ett bidrag till den kringbyggda gårdens historia hemtadt ur Torsångs kyrkoarkiv. Fatab.
- Hannaas, T.: Hardingfela. Bergens Museums aarbok 1916—17. Hist.-antikv. række. 1.
- Hasund, S.: Norsk reitbruk. Syn og segn.
- Hazelius, Fr.: Jacob Jönssons gård i Önsvala. Skånsk hembygdsv. årg. 1 (1917).
- Hemslöjdskommitténs betänkande avgivet 10 dec. 1917. Del. I. Huvudbetänkande o. förslag. Översikt av den svenska hemslöjdens historia. Den svenska hemslöjdens ortskaraktärer. Hemslöjden i utlandet. 358 s., ill. Sthlm.
- Indrebø, G.: Gammal reidskap. Fra Haukedalen, Fyrde i Sunnfjord. No. Folkek.
- Johnsson, P.: Naturfärgningsmetoder i äldre tider. Skandinavisk tidskr. för textilindustri.
- Kielland, Th. B.: Christian III:s og Fredrik II:s billedbibler som mønsterforlag 1550—1750. Norsk Bokkunst, aarg. 1.
- Kinck, H. E.: Strandebarm kirke. (Et brev.) Aarsb. 1917.
- Lithberg, N.: Den materiella odlingen. Sverges folk.
- Lithberg, N.: Mortlar och pepparkrossare hos svensk allmoge. Fatab.
- Lund, Wilh.: Nogen nordenfjeldske høvrer. En studie i bondeornamentik fra tiden ca 1750—ca 1850. Bygningmus. f. Trondhjem og Trøndelagen. Aarsberetning 1916—17.
- Lönnerberg, Ingolf: Några ord om »väckfere». Sveriges natur.
- Madsen, E.: Gamle jydsk Gaardes Mængde og Alder. Samlinger til jydsk Historie og Topografi. 4. Række. Bind III (1917).
- Møller, Chr. H.: Gammelt vestjydsk Bondelev. Barndomserindringer fra Vesteregnet. Vejle Amts Aarbøger.
- Møller, P.: Allmogeliv i Göingebygden vid 1800-talets början. 14 s. Malmö. Kr. 1,25.
- Olrik, J.: Færingske Brudesmykker udførte i København. K. og H.
- Rodenstam, Stina: Om lin och nässlor som spånadsämne i Jämtland. Jämt. 1917.
- Råvad, Alfr. J.: Islenzk húsgerðarlist. 20 s. III. Dansk-islandsk Samfunds Smaaskrifter. Nr 1. 50 öre.
- Sandvig, A.: Litt om Erik Helleløkken. K. og H.
- Sortfeldt, S. Chr.: Bidrag til Fiskerbyen Løkkens Historie. Samlinger til jydsk Hist. og Topografi. 4. Række. Bind III. (1917.)
- Thorman, Elisabeth: En bergsmansgård i Kopperbergs bergslag. Sv. Turistfr. årsskr.

- Wahlgren, A.: Från torrvedsbloss till halv-wattlampa. Äldre o. nyare ljuskällor i populärvetenskapl. framställn. 64 s. Lund. Kr. 1,25.
- Westman, K. B.: Lindasunda verkar. Uppl. fornm. för. T. H. 33.
- Zickerman, Lilli: Vestmanlands textila slöjd. Västmanl. fornm. för. årsskr. IX.

ALLMOGENS ANDLIGA KULTUR.

- Ahnlund, N.: Karoliner och soldatänkor. Stora ofredens minnen i Umeå socken 1759—85. Ark. f. norrl. hembygdsf.
- Andersen, L.: Folkesagn og Overtro i Ods Herred. Saml. og udg. af —. 96 s. Kbhvn. Kr. 2,75.
- Blindheim, S.: Sjaund (= begravning). Fraa Eksingedalen og Modalen. No. Folkek. 1917.
- Blinkenberg, Chr.: Helene Kilde i de skiftende Tidens Lys. Vor Fortid. 2. Aarg. Bryllupsskikker. I. Fraa Gjerstad ca. 1845. II. Fraa Nannestad ca. 1840. No. Folkek. 1917.
- Cappelin, O.: Stenshufvud i folksågnen. 48 s. Helsingb. 1 kr.
- Danske Folkeboeger, fra 16. og 17. Aarhundrede. Udg. af J. P. Jacobsen og R. Paulli. 3. B. 270 s. Ill. Kbhvn. 1917. 5 kr.
- Den store røde Drømmebog efter Cyprianus og Sybillæ samt den berømte Sternetyder og Magier Nostradamus og Vismanden Polykarpus' Spaabog med Bidrag og Tydninger af Mystikern Cagliostri. Et særligt Afsnit om Varsler og deres Betydning. 168, 48 s. Kbhvn 1917.
- Edquist, C.: Läseriet i Skelleftebygden under 1800-talet. 166 s. Sthlm 1917.
- Enqvist, A.: Anteckningar från Resele socken jämte angränsande trakter i Ångermanland. Folkm. o. folkt. B. 4.
- Erixon, S.: Familjen och dess överbyggnader: Äktenskap. Enkelfamiljen. Storfamiljen. Slakten. Sverges folk.
- Erixon, S.: Samhällets utvecklingshistoria i Sverige ur etnolog. synpunkt. Sverges folk.
- Erixon, S.: Offerkastan på Svedvi allmänning samt något om offerkastar i allmänhet. Västmanl. fornm. för. årsskr. 9. (1917.)
- Falbe-Hansen, Ida: Gamle danske Folkeviser udvalgte og indledede af —. 104 s. Kbhvn. 1917. 6 kr.
- Forsblom, V. W.: »De tre Mariorna» i österbottniska sjukdomsbesvärjelser. Hemb. VIII.
- Gagnér, A.: Gammal folketro från Gagnef i Dalarne. 112 s. Malmö. Kr. 1,75.
- Geijer, H.: Svenska dialekter. Sverges folk.
- Geijer, H.: Sågnen om prästråpet i Rättvik. M. fr. Dal. fornm. för. 5.
- Grönberg, A.: Till byns historia. En byordning fr. 1754. Vestmanl. läns tidn:s julnummer 1917.
- Gustafsson, A.: Den svensk-norske fiskaren Anton Johansens fr. Finnmarken märkliga syner o. förutsågelser om världskriget o. folkens kommande öden. 55 s. Sthlm. Kr. 1,50.
- Hagberg, Louise: Halländska jullekar. Fatab. 1917.
- Heide, F.: Bidrag til Spørsmålet om den danske Almues Læsning i det 18. Aarh. Da. St.
- Helgesson, A.: Rester af katolsk tro o. sed. Folkm. o. folkt. B. 4.
- Høverstad, Torstein: Traditions-dannelse. M. og M.
- Jobs, A.: Skänklåt o. visa fr. Dalarne. M. fr. Dal. fornm. för. 4. (1917.)
- Johansson, Levi: Drag ur den norrländska folkmedicinen. Ark. f. norrl. hembygdsf.
- Johnsson, P.: En jämtländsk trolldomsprocess. Jämten. 1917.
- Jönsson, N.: Julseder på nordöstra Skånes landsbygd i våra farföräldrars tid. Folkm. o. folkt. B. 5.
- Kallstenius, G.: En svartkonstbok. Ark. f. norrl. hembygdsf.
- Knudsen, H.: Nøddild i Møgeltønder. Saml. t. jydsk H. o. T. 4. R. 3. B.
- Landtman, G.: Den varierende gestaltningen av tron på övernaturliga väsen. Hemb. VIII—IX.
- Lappmannen Jon Johanssons signerier o. besvärjelser. Utg. av Ossian Lindskoug. 87 s. Malmö. 1917.
- Leffler, K. P.: Ett avsnitt norrländsk folkemusik. Ark. f. norrl. hembygdsf.
- Liestøl, K.: Færøyske og norske folkevisor. M. og M. 1917.
- Lindgren, J.: Läkemedelsnamn. Ordförkla-

- ring o. historik. H. 1. 40 s. Lund. 4 kr.
- Lunde, P.: Moka Steffan. Fraa Sogne ved —. No. Folkek. 1917.
- Meyer, J.: Kirkehuset og folkelivet. K. og H. Mjaatveit, E.: Bryllupsskikkar (Hordaland). No. Folkek. 1917.
- Nielsen, H. Grüner: Folkevisedans på Manø. Da. St. 1917.
- Noreen, Adolf: En nyupptäckt dalsk runinskrift. Fornv. 1917.
- Ny dröm- och spåbok. 64 s. Sthlm. 45 öre.
- n: Skrock o. vidskepelse vid jakt under äldre tider. Sv. Jägareförb. T.
- Olafsen, O.: En trolldomssag fra Søndmøre. No. Folkek. 1917.
- Petter Johan Johannesson svartkonstbok. Uppl. o. till trycket befordr. af Förlag Maiander. 47 s. Malmö 1917. Kr. 1,25.
- Qvisling, N. A.: Overtroiske kure og folke-medicin i Norge. 68 s. Kria. Kr. 3,00.
- Sahlgren, J.: Förbjudna namn. N. o. B.
- Sandvik, O. M.: Melodier til Storms Dølevisa. M. og M.
- Semb, Klara: Norske folkedansar samla og udgjeve av —. 45 s. Kria. Kr. 1,35.
- Simesen, Ingeborg: Folkeeventyr. Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning. Nr. 265. Kbhvn. 1917.
- Sköld, P. E.: Blekingesågner om skogsnuvor, drakar, gastar m. m. samlade i Tvings socken. Ur Goodtemplarordens folkminnes-samlingar. 1. 96 s. Malmö. 1917.
- Söderberg, R.: Lunnelid, en gammal offerlund på Västgötabygden. Sveriges natur. 1917.
- Trapp, Oscar o. Gisela: Gamla tankar o. talesätt, upptecknade av —. Helsingborgs-studier.
- Wikman, K. Rob. V.: Till folksedens socio-logi. Hemb. VIII—IX.
- ÖVRIGA SAMHÄLLSKLASSERS ODLING UNDER NYARE TID.
- Aars, H.: Smaabemærkninger om gammel byggeskik i Christiania. St. Hallvard. B. 3 (1917).
- Andersson, W.: Galjonsbildhuggaren Johan Törnström. T. f. Konstvet.
- Arne, T. J.: Ryska klockor i svenska kyrkor. Det stora Svitjod.
- Arne, T. J.: En svensk handelsspion i Ryssland på 1600-t. Det stora Svitjod.
- Arne, T. J.: Några ryska helgonbilder i svenska samlingar. Det stora Svitjod.
- Arne, T. J.: Rysstolkarna och Ryssgården. Det stora Svitjod.
- Bäckström, A.: Ungdomens information i Byggkonsten i Stockholm under 1700-talets midt. Arkitektur. 1917.
- Bäckström, A.: Glasbruk och glashandel i Göteborg före 1820. K. og H.
- Beckman, Nat.: Svenska bokfabriker och skrivarstugor. Nord. T. f. bok- o. bibl.väs. 1917.
- Beckman, Nat.: Gammaldags skollif. Minnen fr. 1870- o. 80-t. 45 s. Sthlm. 1917. 75 öre.
- Brøchner, G.: Havepavilloner og deslige. En Billedtekst. Skønvirke 1917.
- Bull, E.: Kristiania og landhandlerne i byens opland i anden halvdel av 18. aarh. St. Hallvard. B. 3. (1917.)
- Böttiger, J.: Notes d'un curieux. En lampett i »Carton-pâte» af J. B. Masreliez. Sv. slöjdf. T. 1917.
- Carøe, K.: Badere og Bartskeerer. Historiske Meddelelser om København. B. 6. (1917.)
- Cederström, R.: Jacob Mores och Sverige. Sv. slöjdf. T. 1917.
- Cederström, R.: Rysk från 1500-t., ej persisk-mongolisk från 1400-t. K. og H.
- Christensen, V.: Vartovs Kilde ved Strandvejen. Historiske Meddelelser om København. B. 6 (1917).
- Cornell, H.: De svenska prästgårdarna. Svensk tidskr. 1917.
- Dahlgren, E. W.: Om antikvastilens införande i svenskt boktryck. Nord. T. f. bok- o. bibl. väs. 1917.
- De gamla skånska prästgårdarna och de nya. Skånsk hembygdsv., årg. 1 (1917).
- Ekholm, G.: De uppsaliensiska studentnationernas gamla kassakistor. Fatab.
- Ewald, S.: Gamla »Munthe» vid Stora-torget. Helsingborgsstudier.
- Folcker, E. G.: Kosta och Orrefors. Sv. slöjdf. T. 1917.

- Forsstrand, C.: Köpmanshus i gamla Stockholm. Nya bidrag till skeppsbroadelsnens hist. 207 s., ill. Sthlm. 1917. 6 kr.
- Forsstrand, C.: Stockholms Lyceum. Skolminnen fr. 1860-t. St: Erik. 1917.
- Hannover, E.: Roger Payne. Bibliogr. St. (1917).
- Hahr, Aug.: Skånska borgar. H. 7, 8. Svaneholm o. Torup. 49, 23 s. Sthlm. 25 kr.
- Hierta, P.: Än ett Kristinaband. Bibliogr. St. (1917).
- Jensen, Chr. A.: Hans Gudewerth eller Lorents Jørgensen? I anledning af en Nyerhævelse til Nationalmuseet. Fra Arkiv og Museum. Ser. 2. B. 1. (1917.)
- Key, V.: Cedersbergs glas. M. fr. Österg. forn. o. mus. för. 1917.
- Kielland, Th. B.: Østerbrofabrikken 1764—1769. K. og H.
- Lagerberg, C.: Kontrollstämplar å Göteborgsilver (Nyare, omarb. uppl.). Göteborg. Mus. årstr. 1918. Ill.
- Leijonhufvud, Sigrid: Om julklapp o. julgran i Sverige på 1730- o. 1740-talen. Notiser ur samtida bref. Fatab. 1917.
- Lexow, E.: En gruppe bergenske sølvkander fra det 18:de aarh. K. og H.
- Madsen, V.: Nogle oplysninger om et bind af Johannes Richenbach. Bibliogr. St. (1917).
- Matthiessen, H.: Gamle Gader. Studier i navnenes kulturhistorie. 164 s. Kbhvn. 1917. 4 kr.
- Munthe, G.: Om Fluberg prestegaard. K. og H.
- Mårtensson, T.: Det Trappska flaggförslaget. Helsingborgsstudier.
- Møller, H.: Av en gammel Kristiania-arbeiders erindringer og tradition. St. Hallvard. B. 3. (1917.)
- Nielsen, L.: Christian Pedersen og Bogtrykkerkunsten. Nogle boghist. Undersøgelser. Nord. T. f. bok- o. bibl. väs.
- Nikander, G.: Finländska herrgårdar under den gustavianska tiden. Hist. T. f. Finl. 1917.
- Nikander, G.: Några herrgårdsbyggnader fr. empiretiden. Finsk T. 85.
- Nordlander, J.: Skolan i Härnösand till gymnasiets upprättande därstädes år 1649. Norrl. saml. 2: 3. Sthlm. 2 kr.
- Nordlander, J.: 1573 års skolmästaregård i Uppsala. Uppl. forn. för. T. 33.
- Palme, O. o. G.: Släkten Palme intill år 1815. Försök t. en genomförd skildring af en skånsk borgare- o. prästsläkts öden genom fem släktled. I. Text. II. Bilagor, släktaflor, källor o. noter. 576, 248 s., ill. 1917. (Ej i bokhandeln.)
- Pedersen, L.: Haandværkerskik i helsingørske Lav. 108 s., ill. Helsingør. 15 kr.
- Roede, H. C.: Uddrag af Kancelliets Registranter og Sportelregnskaber angaaende Vielser, Daab og Begravelser 1682—85. Personalhistorisk Tidsskrift. 7. Række, 2. B.
- Rudbeck, G.: Två gamla bokband. Bibliogr. St. (1917.)
- Schnitler, C. W.: Trädgårdskonstens historia i Europa. Bemynd. övers. fr. förf:s norska manusk. av H. Flygare. 212 s., ill. Sthlm 1917. 18 kr.
- Schnitler, C. W.: Italiensk renaissance og barok i havekunst og bykunst. M. en indledning om antiken og 121 billeder. 141 s. Kria. 1917. 25 kr.
- Schnitler, C. W.: Gulsbogen ved Drammen, et norsk empirehjem. Aarsb. 1917.
- Sidenbladh, E.: Urmakere i Sverige under äldre tider. Anteckningar utg. af —. 259 s. Sthlm. 8 kr.
- Sjögren, A.: Vandrande tryckare- och förläggaremärken. Bibliogr. St. (1917.)
- Sprinchorn, C.: Anteckningar om Rutger Macleans verksamhet å Svaneholm. Efter kyrkoherden Jeuns Hjorts originalmanusk. meddel. av —. Hist. T. f. Skåneland. B. 7.
- Stille, A.: Skånska kyrkors, borgars o. herresätens läge. Hist. T. f. Skåneland. B. 7. (1917.)
- Svenska järnstämplat. Förteckn. utg. av Kungl. Patent- o. registreringsverket. Ny uppl. 161, 44 s. Sthlm. Kr. 4,50.
- Upmark, G.: En svensk guldsmed. Henning Petters i Nyköping o. hans ättlingar. K. og H.
- Upmark, G.: Ett par västmanländska slott. Ångsö och Tidö. Sv. Turistf. årsskr.
- Wallin, S.: Seglora kyrka på Skansen. 114 s., ill. Sthlm. 5 kr.
- Wallin, S.: Fajanstillverknigen vid Pålsjö.

Enligt utgrävning å tillverkningsplatsen.
Helsingborgsstudier.

MEDELTIDENS KULTURHISTORIA.

- Arne, T. J.: Rysk-byzantinska målningar i en Gottlandskyrka. Det stora Svitjod. (1917.)
- Asplund, K.: Edebo kyrkas målningar. St. i Uppl. kyrkl. k. I.
- Boëthius, Gerda: Stilströmningar inom den uppländska tegelarkitekturen. St. i Uppl. kyrkl. k. I.
- Bull, E.: Bergen, Oslo og den tyske hansa. (No.) Hist. T. 5. R. 3. B. (1917.)
- Bull, E.: Studier over Norges administrative inndeling i middelalderen. (No.) Hist. T. 5. R. 4. B.
- Collijn, I.: Iconographia Birgittina typographica. Birgitta och Katherina i medeltida bildtryck. 1, 2. 87 s. Sthlm. 25 kr. pr. h.
- Collijn, I.: Franciskanernas bibliotek på Gråmunkeholmen i Stockholm m. särsk. hänsyn t. Kanutus Johannis' verksamhet. Nord. T. f. bok- o. bibl.-väs. 1917.
- Cornell, H.: Norrlands kyrkliga konst under medeltiden. Norrländskt handbibliotek. 8. 281 s., ill. Upps. 10 kr.
- Cornell, H.: Sigtunakyrkornas och Gamla Uppsala domkyrkas datering. St. i Uppl. kyrkl. k. I.
- Cornell, H.: En medeltida anteckningsbok från Stöde. Ark. f. norrl. hembygdsf.
- Curman, S.: Svenska stavkyrkor. Rec. i Svensk tidskrift. 1917.
- De Brun, F.: Anteckningar rörande medeltida gillen i Stockholm. St: Erik. 1917.
- Dedekam, H.: Baldisholtæppet. 60 s., ill. Kria. 20 kr.
- Fett, H.: Norges malerkunst i middelalderen. 256 s. Kria. 1917. 60 kr.
- Fett, H.: Forum Osloense. Aarsb. 1917.
- Fischer, E.: Västergötlands romanska stenkunst. Arkitektur- o. skulpturstudier inom Kinnekulletraktens kulturområde. I. 112 s., ill. Gtbg.
- Fischer, E.: Den västgötske stensemästaren Andreas och hans verk. T. f. Konstvet.
- Fischer, E.: Engelsk influens på den västgötska skulpturen omkr. år 1100. Västerg. formn. för. T. B. 3.
- Fischer, E.: Stensemästaren Othelric och hans verk. Västerg. formn. för. T. B. 3.
- Fischer, E.: Studier till Skara domkyrkas äldsta byggnadshistoria. Västerg. formn. för. T. B. 3.
- Fischer, E.: Trenne västgötska funtar av norskt ursprung. K. og H.
- Fischer, E.: Västergötlands sandstenskyrkor. En typologi o. datering. Västerg. formn. för. T. B. 3.
- Frödin, O.: Alvastra under medeltiden. Undersökningarna år 1917. M. fr. Österg. formn.- o. mus. för. 1918.
- Hannover, E.: Et middelalderligt norsk Hvalroskrucifix i dansk Privateje. K. og H.
- Jónsson, F.: Islandske Fredløse. Et kulturhist. Udsnit. Edda. B. 7. (1917.)
- Julius, A.: Ett lappländskt jordfynd från Uppsala. Uppl. formn. för. T. 33.
- Kielland, Th. B.: Nogen trykte tøier fra middelalderen. Aarsb. 1917.
- Knudsen, Fr.: Billeder af middelalderlige Lege og Idrætter paa en Sølvkande i Nationalmuseet. 20 s., ill. Kbhvn. 1917. 75 øre.
- Kolsrud, O.: Kirkens lovgivning 1448—1482. Norges gamle love. 2. Række 1388—1604. II. 625 s. Kria. Kr. 3,80.
- Leijonhufvud, K. K:son: Några bidrag till Västergötlands medeltida jordhistoria. Västerg. formn. för. T. B. 3.
- Lind, J.: Om Lægeplanter i danske Klosterhaver og Klosterbøger. 118 s. 3 kr.
- Lindblom, A.: Den heliga Birgitta. Bildverk i skulptur o. måleri från Sveriges medeltid. 63 s., 31 pl. Sthlm. 60 kr.
- Lithberg, N.: Fartygsfyndet i kvarteret Näckström n:o 1. Ett bidrag t. Norrmalms äldre topografi. St: Erik 1917.
- Loubier, H.: Hülleneinbände des ausgehenden Mittelalters. Bibliogr. St. (1917.)
- Mannerfelt, O.: Grafstenar i Gudhems kyrka. Västerg. formn. för. T. B. 3.
- Mariager Legende-Haandskrift. Gl. kgl. Saml. 1586. Udg. for Samf. til Udgivelse af gammel nord. Litt. ved Gunnar Knudsen. H. 1. 160 s. Kbhvn. 5 kr.
- Meyer, J.: Er den hittil hævdede opfatning av vore stavkirkers kronologi den rigtige? Aarsb. 1917.
- Mårtensson, T.: Helsingborgs Mariakyrkas

- medeltida byggnadshistoria. Några synpunkter. Helsingborgstudier.
- Olsson, M.: Om målad fasaddekoration under medeltiden. St. i Uppl. kyrkl. k. I.
- Panum, Hortense: Middelalderlige Musikinstrumenter, der endnu er i Brug hos Nordens Almue, og deres Musik. Kbhvn. 1917.
- Petersen, H.: Danske kongelige Sigiller samt sønderjydske Hertugers og andre til Danmark knyttede Fyrsters Sigiller 1085—1559. Udg. af A. Thiset. 40 s. og 21 Tvl. Kbhvn. 12 kr.
- Roland, A.: En ålderdomlig hvalfslagningsmetod. Arkitektur 1917.
- Romdahl, Ax. L.: Trondhjems-katedralens octogon och dess betydelse som arkitektonisk förebild. K. og H.
- Roosval, J.: Junkils kyrkas dopfunt och den gottländske stenhugaren Anonymus Semibyzantios. St. i Uppl. kyrkl. k. I.
- Roosval, J.: Sveriges och Danmarks östliga konstförbindelser under medeltiden. Konsthistoriska sällskapets publikation. 1917.
- Roosval, J.: Östliga inflytelser i svensk konst. Svensk tidskrift.
- Scriptores Minores historiae Danicae udg. af M. C. Gertz. I: 2. s. 197—486. Kbhvn. 3 kr.
- Trapp, O.: Kalkmålningarna i Brunby kyrka. Helsingborgsstudier.
- Uggla, C. R. af: Till kännedomen om det gotiska måleriet i Uppland. St. i Uppl. kyrkl. k. I.
- Uggla, C. R. af: Nyupptäckta arbeten av Etienne de Bonneuil. Uppl. fornm. för. T. 33.
- Ussing, H.: Om Bebyggelserne og Stednavnene paa thorp. Da. St. 1917.
- Vadstena klostrets minnesbok. »Diarium Vazstenense.» Övers. 357 s. Sthlm. 22 kr.
- Wallin, S.: Målaren Peter, Albertus Pictors lärare. St. i Uppl. kyrkl. k. I.
- Weibull, C.: Saxostudier. Hist. T. fr. Skåneland. B. 7.
- Arne, T. J.: Det gotiska väldet i Sydryssland. Det stora Svitjod.
- Arne, T. J.: Svenska vikingakolonier i Ryssland. Det stora Svitjod.
- Arne, T. J.: Svenska minnen i den ryska folkdikten. Det stora Svitjod.
- Arne, T. J.: Ett svenskt gravfält i guvernementet Jaroslavl. Fornv.
- Arne, T. J.: Forntida förbindelser mellan Sverige och Åland. O. o. B.
- Arne, T. J., Viktsenheterna i Sverige under vikingatiden. Fornv.
- Björkman, E.: Beowulf-forskning och mytologi. Finsk T. 84.
- Björkman, E.: Sköldungaättens mytiska stamfäder. Nord. T.
- Brate, E.: Rökstenen granskad och tolkad. Särtr. ur Östergötlands runinskrifter. Sthlm 1917. 2 kr.
- Brøgger, A. W.: Antikvitets-samlere i oldtiden. K. og H.
- Bugge, Alex.: En Björkö i Sydrusland? N. o. B.
- Bugge, Alex.: Tingsteder, gilder og andre gamle midtpunkter i de norske bygder. I, II. (No.) Hist. T. 5. R. 4. B.
- Bull, Edv.: Skipstomter og naustetomter fra vikingetid eller middelalder. Aarsb. 1917.
- Clausen, H. V.: Studier over Danmarks oldtidsbebyggelse. Aarb.
- Dedekam, H.: Odins træ. Et stykke billedvæv fra Osebergfundet. K. og H.
- De Lange, Eyvind: Et vestlandsk depotfund fra yngre bronsealder. Oldtiden. B. 7.
- Eitrem, S.: Beiträge zur griechischen Religionsgeschichte. II. Kathartisches und rituelles. Videnskapsselskapets skrifter. II. Hist.-filos. klasse 1917, nr. 2. 50 s. Kr. 1,60.
- Ekholf, G.: En ny uppländsk hållristning. Fornv.
- Ekholf, G.: Folkvandringstidens guldringar. Fornv.
- Ekholf, G.: Två nyupptäckta uppländska stenåldersboplatser. Uppl. fornm. för. T. 33.
- Festin, E.: Ur Jämtlands forngravar. I. Jämtlands läns fornminnesförenings tidskr. 1916.
- Friedlander, A. E.: Det återuppstående Babylon. Kort översikt av det tysk-orientalska sällskapets utgrävningar 1899—1914. O. o. B.

FORNTIDEN OCH ÄLDRE MEDELTIDEN.

- Almgren, O.: Sveriges bebyggande och bygdens utveckling under förhist. tid. A. Fornfyndens vittnesbörd. Sverges folk.

- Frödin, O.: Nya fynd vid Alvastra. M. fr. Österg. fornm.- o. mus.-för. 1917.
- Gihl, G.: Upplands fornborgar. En antikvariskt—topografisk beskrivning. Uppl. form. för T.
- Gregor af Tours, Frankerkroniken. Ved J. P. Jacobsen. II. 6.—10. Bog. Udg. af Selskabet for hist. Kildeskrifters Overs. 362 s. Kbhvn. 1916—18. Kr. 4.
- Grieg, S.: Akerfundet. Oldtiden. B. 7.
- Grønbech, V.: Före kristendomens införande. Sverges folk.
- Hackman, A.: Om Nylands kolonisation under järnåldern och andra därmed sammanhängande frågor I, II. Hist. T. f. Finl. 1917. (tr. 1918.)
- Hansen, F.: Bidrag till kannedomen om äldre megalitkeramik i Skåne o. Danmark. Materialsaml. o. analys. 87 s., 16 pl. Lund. 5 kr.
- Hauser, O.: Människan för 100 000 år sedan. Övers. av Rob. Larsson. 116 s., ill. Sthlm. 5 kr.
- Hemberg, E.: Bokens (*Fagus sylvatica* L.) invandring till Skandinavien o. dess spridningsbiologi. Skogsvårdsföreningens tidskr.
- Johansen, K. Friis: Jordgrave fra Dyssetid. Aarb.
- Johansen, K. Friis: Sikyoniske Vaser. En archæologisk Undersøgelse. 178 s. Kbhvn. 6 kr.
- Kjellberg, L.: Tvänne gåtfulla antika konstverk. I. Svensk humanistisk tidskrift.
- Larsen, S.: Antik og nordisk Drømmetro. Aarb.
- Lindqvist, S.: Bohusländska fornminnen tecknade mot bakgrunden av Sveriges förhistoria. Sv. turistf. årsskr. 1917.
- Lindqvist, S.: Några minnesmärken i Rekarne från Eskils dagar. Till Hembygden 1917.
- Lindqvist, S.: Åker och Tuna. En ortnamnsstudie. Fornv.
- Lindroth, Hj.: Bohusläns härads- och sockenamn. Skrifter, utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola. I. 116 s. Gtbg. Kr. 2,75.
- Lindroth, Hj.: Sveriges första bebyggande och bygdens utveckling under förhist. tid. B. Ortnamnen och bebyggelsehistorien. Sverges folk.
- Lindroth, Hj.: Varend och virdar. N. o. B.
- Lindälv, E.: Nordhalländska fornborgar. Vår bygd.
- Lundberg, O.: Ur Västmanlands forntid. I. Västmanlands forntida bebyggande. II. Kungshögarna vid Eriksgatan. Sv. turistf. årsskr.
- Lugn, P.: Den egyptiska Dödsboken. Nord. T.
- Michaelsen, H.: Tidlige brandgraver paa Vestlandet. Oldtiden. B. 7.
- Montelius, Oscar: De mandelformiga flintverktygens ålder. Antikvarisk tidskrift för Sverige. Del 20: 1.
- Montelius, Oscar: Germanernas hem. 40 s. Sthlm. 75 öre.
- Montelius, Oscar: Riksäppet. Nord. T.
- Montelius, Oscar: Ynglingaätten. Nord. T.
- Müller, Sophus: »Skaalformede Fordybninger», hellige Tegn for Ilden. Aarb.
- Müller, Sophus: Stenalderens Kunst i Danmark. 98 s., ill. Kbhvn. 15 kr.
- Neergaard, C.: Sønderjyllands Jernalder. I. Aarb.
- Nilsson, M. P:n: Die Übernahme und Entwicklung des Alphabets durch die Griechen. Det Kgl. danske Videnskabers Selskabs hist.-filolog. Meddelelser. I: 6. 30 s. Kbhvn. 70 öre.
- Nilsson, M. P:n: Nyare forskningar till Greklands förhist. kultur. Ymer.
- Nordman, C. A.: Jættestuer i Danmark. Nya fynd. Nordiske Fortidsminder. B. 2. H. 2. 118 s., ill. Kbhvn.
- Norges Indskrifter med de ældre Runer. Det Norske Hist. Kildeskriftfond II: 2, ved Magnus Olsen. s. 597—747. Kria. 12 kr.
- Nygren, E.: Värmlands fornminnen. En bok om Värmland. I.
- Olrik, A.: Gudefremstillinger på Guldhornene og andre ældre Mindesmærker. Da. St.
- Olsson, Eskil: Förteckning över tillvaratagna sten- och bronsåldersfynd i Västmanland, Dalarne och Gestrikland. Västmlnds fornm. för: årsskrift IX. 50 s., 2 kartor.
- Petersen, J.: Jernbarrer. Oldtiden. B. 7.
- Petersen, Th.: Baandformet omvikling av sverdskeider i vikingetiden. Oldtiden. B. 7.
- Rydh, Hanna: En arkeologisk undersökning i Hamrånge sn., Gestrikland. M. fr. Gestrikland. fornm. för. 1916—17.
- Salin, Bernh.: Niellotekniken i Sverige under förhist. tid. K. og H.

- Schetelig, H.: Tuneskibet. Norske oldfund. II. 15 s., ill. Kria. 1917.
- Schetelig, H.: To danske Pragtskrin fra Vikingetiden. K. og H.
- Schütte, G.: Nordgrænsen for Iagttagelserne hos Pytheas. Geografisk Tidsskrift. B. 24.
- Smith, E.: Gude- og dæmonsprog. M. og M.
- Sommerfelt, A.: Traditioner om skandinaverne i Nordvest-Donegal. M. og M. 1917.
- Steensby, H. P.: Pytheas fra Massilia og Jyllands Vestkyst. I—III. Geografisk Tidsskrift. B. 24.
- Søgaard, Munch: En paa Rykkje i Kvam (Hardanger) fundet sten med helleristninger. Oldtiden. B. 7.
- Tallqvist, K.: Konung- och furstesymboler i österländsk belysning. Finsk T. 83.
- Åberg, N.: Das nordische Kulturgebiet in Mitteleuropa während der jüngern Steinzeit. I. Text. 276 s., ill. Upps. 30 kr.

EUROPEISK OCH ALLMÄN ETNOLOGI.

- Birket-Smith, K.: Skrælingerne i Vinland og Eskimoernes Sydost-Grænse. Geogr. T. B. 24.
- Bolinder, G.: Busintana-indianernas musikbåge. Ett bidrag till det afrikanska inflytandet på indiankulturen. Ymer. 1917.
- Det grønlandske Selskabs aarsskrift 1916. 180 s., ill. Kbhvn. 1917. Kr. 3,50.
- Drake, Sigrid: Västerbottenslapparna under förra hälften av 1800-talet. Etnografiska studier. 368 s. Sthlm. 10 kr.
- Frödin, O. och Nordenskiöld, E.: Über Zwirnen und Spinnen bei den Indianern Südamerikas. 117 s., ill. Gtbg.
- Heikel, A. O.: Resan till Orkon sommaren 1890. Terra.
- Holm, P. F.: Bland fjällens och ödemarker-
nas folk. Reseminnen, berättelser o. sägner
fr. lapparnas land. 97 s., ill. Umeå. Kr. 2,50.
- Holmberg, U.: Gudstrons uppkomst med
särskild hänsyn till de finsk-ugriska folkens
religiösa föreställningar. Övers. fr. finskan
av S. Karlén. 103 s. Upps. 1917. Kr. 1,75.
- Kolmodin, T.: Några renmärken från Sorsele.
Fatab. 1917.
- Lindblom, K. G.: »Svart» magi och skydds-
åtgärder mot dylik hos akamba i Ostafrika.
Ymer. 1917.
- Lindblom, K. G.: Tron på den magiska
kraften hos namn bland Kamba-negrerna
i Ostafrika. Ymer. 1917.
- Lönborg, S.: Den primitiva familjen. 40 s.
Sthlm. 1917. Kr. 1,10.
- Marco Polo. Venetianaren Marco Polos
resor i det 13. århundradet. Övers. samt
inledn. o. anmärkn. av Bengt Thordeman.
1, 2. 490 s. Sthlm. 1917. Kr. 3,75
pr. del.
- Nissen, Kristian: Sydlappiske renmerker.
Fatab. 1917.
- Nordenskiöld, E.: Om Indianernes Anven-
delse af Gummi i Sydamerika. Et lille
Bidrag til Gummiiindustriens Historie.
Geogr. T. B. 24.
- Nordenstreng, R.: Europas människoraser
och folkslag. 2. uppl. 336 s. Sthlm 1917.
Kr. 6,25.
- Numelin, R.: Grönländsk kulturhistoria. Ymer.
1917.
- Numelin, R.: Den patologiska vandrings-
driften. Psyke. 1917.
- Nybergh, T.: Rasbiologiska studier. M. an-
ledn. af Rolf Nordenstrengs »Europas män-
niskoraser och folkslag». Finsk T. 83.
- Rasmussen, Knud: Eskimoernes Vandrings-
veje i Nordgrønland. Geogr. T. B.
24.
- Rosberg, J. E.: Språk- och nationalitetsgrän-
ser. I. Terra. 1917.
- Rüttel, F. C. P.: Ti Aar blandt Østgrønlands
Hedninger. Dagbog fra Angmagssalik.
254 s. Kbhvn. 1917. Kr. 7,50.
- Samaritanernas påskfest i ord och bild. Bib-
liska blodsoffer i våra dagar. Text av
J. D. Whiting. Företal av Selma Lagerlöf
o. S. Hedin. Fotogr. av H. L. Larsson.
Övers. fr. förf:s manusk. av E. Klein.
55 s., 80 pl. Sthlm 1917. 90 kr.
- Schirmer, Th.: Europæernes livsteknik. Racen
som grundlag for kultur. 222 s. Bergen
1917. 6 kr.
- Schütte, G.: Frankisk Kolonisation paa
allemannisk Grund. Geogr. T. B. 24.
- Skou, M. J. Mathiassen: Paa fantestien.
Oplevelser og erindringer fra omstreifer-
livet tillikemed skildringer av taterfolkets
religion, liv, sæder og skikke. Ny, øket

- udgave ved Arne Garborg. 100 s. Kria. 1917. Kr. 1,50.
- Thalbitzer, W.: Hos Östgrönländerne i Grönlands sydfjorde, nærmest Kap Farvel, sommeren 1914. Ymer. 1917.
- Turi, Johan: Muittalus samid birra. En bok om lapparnas liv. Utg. av Emelie Demant-Hatt. Övers. till sv. av S. Karlén o. K. B. Wiklund. 208 s., 16 pl. Sthlm. 1917. Kr. 5,25.
- TOPOGRAFI.
- Aas herred, Norge. Dahl, N. A.: —. Bidrag til en østlandsbygds historie. 240 s. Kria. 4,50 kr.
- Amagerland, Danmark. Bobé, L.: Om Amagerland. Vor Fortid. 2. aarg.
- Borganäs, Dalarne. Billengren, E.: —. M. fr. Dal. fornm. för. V.
- Borgå, Finland. Nordmann, P.: Borgå barn o. borgare. Hågkomster o. hörsägner. 306 s. Hfrs. 1917. 6,75 kr.
- Borås. Damm, Ada: Bilder från det gångna Borås. 167 s., ill. Borås 1917.
- Dalarne. Forsslund, K. E.: Med Dalälven från källorna till havet. H. 1. 16 s., ill. Sthlm. 60 öre.
- Danmark. Gravlund, Th.: Dansk Bygd. I. Kbhvn. 1917.
- Falsterbo o. Skanör. Torslow, E.: Kartor över Skanör och Falsterbo 1853 o. 1660. — Fiddernas i Falsterbo läge. 15 s., 3 kart. Malmö. 1,50 kr.
- Finland. Hedberg, J.: Västfinska skärgården skildrad i ord o. bild till tjänst för turister o. ortsbör. I. 136 s. Hfrs. 4 kr.
- Fredensborg, Danmark. — Slotshaves gamle Anlæg og Monumenter. 88 s., ill. Fredensb. 1917. 3 kr.
- Gottland. Lovén, N. H.: En resedagbok under en färd till Gottland år 1824. M. inledn. o. personaluppg. utg. av N. E. L. 33 s. Landskrona. 1,25 kr.
- Halland. Berglund, A.: Halländsk byggnadskultur. II. Nordhalländska prästgårdar. Vår bygd.
- Hamar, Norge. Dahl, D.: — bispegaard. Undersøkelser og opmaaling. Aarsb. 1916.
- Haslum, Norge. Bugge, Anders: — kirke i Østre Bærum. Aarsb. 1916.
- Helsingland. Broman, Ol. Joh.: Gylisvallur. Utg. av Gestrik-Helsing nation i Upps. H. 7—9. Upps. 1917. 1,75 kr. per h. för subskr.
- Herningsholm, Danmark. Stavnstrup, P.: —s Historie. Træk af Landbrugets Udvikling i Hammerum Herred. 208 s. Herning 1917. 2 kr.
- Holbæk Amt, Danmark. Clausen, H. V.: Fra —. Topografisk hist. Skildringer. 426 s., ill. Kkbhvn. 12 kr.
- Husby Rekarne, Södermanland. Sahlberg, Th.: — kyrka. Till Hembygden 1917.
- Island. Kålund, Kr.: En beretning om —, nedskreven 1741. Udg. af —. N. o. B. 1917.
- Jylland, Danmark. Nygård, S.: Len og stamhuse i —. Saml. t. jydsk H. og T. 4. R. 3. B.
- Christensen, Chr.: Tilstanden i Thy og paa Mors ved Aar 1735. Saml. t. jydsk H. og T. 4. R. 3. B.
- Kalmar. Bærendtz, F.: — domkyrka. Beskrifn. o. hist. i sammandrag. 74 s., ill. Kalmar.
- Wahledov A.: Kalmar under ett årtusende. 29 s. Sthlm. 12 kr.
- Kristiania. Helland, A.: Topogr.-statist. beskrivelse over —. 1—3. 570, 406, 567 s. Kria. 1917—18. 7 kr. (Norges land og folk III.)
- B(røgger), A. W.: Kristianias historie. St. Hallvard. B. 3. (1917.)
- Fischer, G.: Middelalderens bispeborg i Oslo. De nyeste utgravninger. St. Hallvard. B. 3. (1917.)
- Sommerfelt, Chr.: Oslo ladegaard. Et mindesmerke fra Norges storhetstid. St. Hallvard. B. 3. (1917.)
- Kråklinge, Närke. Hedin, G.: Beskrifning öfver — socken i Neriket, i anledning af den föreskrift, som är gifven i K. Vetenskaps Academiens Handlingar för år 1741, pag. 5. Svenska bygder i äldre beskrifningar utg. av Jöran Sahlgren. 53 s. Lund. 1,25 kr.
- Kviteseid, Norge. Billow, A.: — kyrka i Telemarken. Tillägg till beskrifningen 1901. Aarsb. 1916.

- Köbenhavn. Christensen, V.: — i Aarene 1673—78. Efter Kæmnersregnskaberne. Historiske Meddelelser om Kbhvn. 6. B. Langeland, Danmark. Bondesen, P. C. B.: Fra Ristinge Overdrev. Et blad af Langelands historie. 58 s. Kbhvn. 1917. 1,50 kr.
- Linaa, Danmark. Egeberg, E.: — Sogn i gamle Dage. Aarhus Stifts Aarbøger. 10, 11. Linköping. Curman, S. o. Romdahl, Ax. L.: — s domkyrka. Undersökningsarbetena 1911—1916. — En byggnadshist. vägvisare. M. fr. Österg. forn. o. mus. för. 1918.
- Linnés Hammarby, Uppland. Tullberg, Tycho: — Svenska Linnésällskapets årsskrift, årg. 1.
- Lund. Lysander, Alb.: S:t Petri kyrkas minnen. Lunds stifts julbok 1917.
- Malmö. — stads urkundsbok. Utg. af L. Weibull. B. 1. Malmö stads privilegiebref. H. 2. Svensk tid 1658—1807. Malmö. 1917. 10 kr. för hela bandet.
- Mo och Domsjö, Ångermanland. Ahnlund, N.: Mo och Domsjöverken, deras ägare o. utveckling intill 1873. 139 s., 11 pl., 1 karta. Upps. 1917. (Ej i bokhandeln.)
- Mockfjärd, Dalarne. Herlenius, E.: —. M. fr. Dal. forn. för. IV (1917).
- Nibe, Danmark. Klitgaard, C.: — Bys Historie indtil 1728. 370 s. Hjørring. 1917. 6 kr.
- Norrköping. Nordén, A.: — s medeltid. Ett diplomatarium norcopenske omfattande bevarade medeltidsbrev rör. staden Norrköping m. Ö. Eneby, S. Johannis samt Borg o. Löts socknar från tiden 1180—1521. 312 s. Sthlm. 11 kr.
- Ringborg, Edv.: Till Norrköpings krönika. I. 256 s. Norrköp. 1917.
- Norsjö, Västerbotten. Rydholm, O.: Ur Norsjö »kyrko-historia». Från bygd och vildmark. 1917.
- Näsby, Östergötland. Hederström, Hans: Näsby socken i Östergötland, beskriven år 1755. Svenska bygder i äldre beskrivningar utg. av Jöran Sahlgren. 65 s. Lund. 1,25 kr.
- Randers, Danmark. Jensen, S.: — i Fortid og Nutid. 114 s., ill. Randers 1917. 2 kr.
- Ronneby, Erixon, S. o. Kjellberg, S. T.: — byggnadshistoria under 1700- och början av 1800-talet. Svensk byggnadskultur. 1. 223 s., ill. Sthlm. 15 kr.
- Rudkøbing, Danmark. Matthiessen, H.: Gamle Gader og Gaarde i Rudkøbing. Architekten. 19. Aarg. (1917.)
- Skepptuna, Uppland. Wilcke, Ingeborg: Vad en Upplandskyrka innehåller och kan berättas om sina öden (Utdrag ur Sveriges kyrkor). Minne fr. utställningen av äldre kyrklig konst i Uppsala våren 1918.
- Småland. Ödmann, Sam.: Hågkomster från hembygden och skolan (Ups. 1830). Svenska bygder i äldre beskrivningar, utg. av Jöran Sahlgren. 149 s. Lund. 2,50 kr.
- Stockholm. — s rådhus och råd. Festskrift innehållande magistratens o. rådhusrättens samt de äldre rådhusbyggnadernas historia. Beskrifn. af det nya rådhuset i kvarteret Fruktkorgen jämte byggets hist. Förteckn. öfver borgmästare o. rådmän samt stads- och magistratssekreterare fr. äldsta till nuvarande tid. Utg. till minne af rådhusets invigning hösten 1915. D. 2. 363 s. Sthlm. 7 kr.
- Stockholms stadsböcker från äldre tid. Ser. 2. Tänkeböcker. 1. Stockholms stads tänkeböcker 1474—1483 samt burspråk. Utg. av K. Samf. för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia m. understöd av Samf. S:t Erik gen. Emil Hildebrand. 573 s. Sthlm. 1917. 18 kr.
- Böttiger, J.: En krönika om den Tessinska slottskyrkan 1693—1697. 51 s., 15 pl. Sthlm. 30 kr. Studier rörande Stockholms slott 2.
- Simonsson, I.: Gillstugan och björngården, Stocholms äldsta komediantscener. Holmia.
- Stenström, M.: Staden inom broarna. En vägledn. för vandraren i gamla Stockholm. 92 s. Sthlm. 1,50 kr.
- Stora Tuna, Dalarne. Boëthius, Gerda: Några bidrag till Stora Tuna kyrkas konsthistoria. Stora Tuna kyrka 1200—1917.
- Strömsberg, Uppland. Malmberg, E.: Strömsbergs bruks historia utarb. af —. 298 s., ill. Upps. 1917.
- Sverige. Sveriges städer nu och fordom. 2. Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar o. Gottlands län. 80, 128, 64, 120 s. 115 kr. 3. Blekinge, Kristianstads, Malmöhus o. Hallands

- län. 64, 256, 62 s. Sthlm. 115 kr. pr del.
- Trelleborg. Enghoff, K.: — i forn och ny tid. Utg. på föranstalt. av stadsfullmäktige i Trelleborg. 336 s., ill. Trelleb. 1917. 4,50 kr.
- Uppland. Rhezelius, Ion. Haquini: Monumenta Uplandica. Reseanteckningar fr. åren 1635, 1636, 1638 utg. af C. M. Stenbock o. Oskar Lundberg. (Bil. t. Uppl. forn. för. t. B. 7.) 197 s., 11 pl. Upps. 1913—17. 4 kr.
- Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium med stöd av K. Vitterhets-, hist. o. ant.-akad. utg. av Sigurd Curman o. Johnny Roosval. Uppland. B. I, h. 1. Danderyds skeppslag. Mellersta delen. Bearb. av Sven Brandel. 170 s., ill. B. II, h. 1. Häverö o. Väddö skeppslag. Bearb. av K. Asplund o. M. Olsson. 115 s., ill. Kjellberg, C. M.: Från Fyris slätter. Några kulturhist. o. kritiska studier. 59 s., 3 kart. Upps. 3 kr.
- Uppsala. Alving, Hj.: —. En rundtur genom dess minnen o. sevärdheter. 2:a uppl. 64 s., 2 pl. Upps. 1,75 kr.
- Vejle, Danmark. Ravn, J. J.: Herredsbeskrivelser fra Vejle 1649 og 1690. Vejle Amts Aarbøger.
- Vinje, Norge. Bugge, Alex.: Om den religiøse og politiske organisation og bebyggelsen i Vinje i gammel tid. No. Folkek 1917.
- Värmland. En bok om — av värmlänningar. Red. av H. Hildebrandsson o. Sixten Samuelsson. I, II. 398, 354 s., ill. Upps. 1917—18. 12 kr. pr del. Inneh. bl. a.: Sixten Samuelsson: Värmlands historia. Teofron Säve: Den kyrkliga utvecklingen i V. i äldre tider. J. E. Berggren: Läseriet i V. under 1850-t. Helge Kjellin: Kyrkliga minnesmärken i V. Vald. Vendel: Skolväsendet. Å. Ingeström: Jordbruket. Reinhold Geijer: Den värmländska järnhanteringen i forntid o. nutid.
- Västergötland. Colling, E.: Skaraborgsbygden. Saml.-verk i månadsfåfthen à 20 öre. Hjo. 1917.
- Västervik. Tidander, L. G. T.: — förr och nu. 117 s., ill. Västervik 1917.
- Ystad. Palme, O.: Mariakyrkan i Ystad. Granskning av Th. Wåhllins S:ta Maria kyrka i Ystad. Kyrkans o. dess fasta inventariers hist. 25 öre.
- Wimarsson, N.: Ystad mot slutet av danska tiden. Några anteckn. rör. Ystads administr., ekonom. o. merkantila förhåll. under förra hälften av 1600-t. Fästskrift utg. av Ystads fornminnesförening den 7 aug. 1918.
- Åland. Didriksson, P.: —. Drag ur dess hist., folkliv o. natur. 88 s. Karlskrona. 1,50 kr.
- Örebro. Forssell, B.: — med omnäjd. Oumbärlig handbok för främlingar i Örebro. 196 s. Örebro 1917. 7,50 kr.
- Östergötland. Ridderstad, A.: —s beskrivning med dess städer samt landsbygdens socknar och alla egendomar. D. 1, 2. 1184 s. Sthlm. 42 kr. (Östergötland 2.)

CITERADE PUBLIKATIONER. 2. JFR 1918 S. 128.

- Aarbøger udg. af Historisk Samfund for Aarhus Stift. Aarhus. 2 kr.
- Antikvarisk tidskrift för Sverige. Sthlm.
- Architekten. Meddelelser fra Akademisk Arkitektforening. Red.: Vilh. Lorentzen og Vilh. Clausen. Kbhvn.
- Arkitektur. Teknisk tidskrift. Organ för Sv. Teknologföreningens afdelning för husbyggnadskonst. Red. E. G. Asplund. Sthlm.
- Ark. f. norrl. hembygdsf. = Arkiv för norrländsk hembygdsforskning utg. av Föreningen för norrländsk hembygdsforskning. Th. Hellman. Hernösand.
- Biblioteksbladet. Organ för Sveriges allmänna biblioteksforening. Red. Fr. Hjelmqvist o. Knut Tynell. Sthlm.
- Edda. Nordisk tidskrift för litteraturforskning. Red.: Gerhard Gran. Kria.
- Folkm. o. folkt. = Folkminnen och folk-

- tankar. Populär-vetenskaplig tidskrift utg. av Folkminnesföreningen i Lund. Red.: C. W. v. Sydow. Malmö.
- Fra Arkiv og Museum. Udg. af Østifternes Historisk-topographiske Selskab. Red.: O. Andrup. Kbhvn.
- Fästskrift utg. av Ystads fornminnesförening d. 7 aug. 1918. (Till landshövd. greve Robert De la Gardie på hans 60-årsdag.) 84 s., ill. Ystad.
- Geogr. T. = Geografisk Tidsskrift, udg. af Bestyrelsen for det kgl. danske geografiske Selskab. Red.: O. Olufsen. Kbhvn.
- Historiske Meddelelser om København. Udg. af Københavns Kommunalbestyrelse ved Villads Christensen. Kbhvn.
- Hist. T. f. Finl. = Historisk tidskrift för Finland. Utg. av P. O. v. Törne. Hfrs.
- Hist. T. f. Skåneland = Historisk tidskrift för Skåneland. Utg. av L. Weibull. Lund.
- Helsingborgstudier = Kulturhistoriska Helsingborgstudier. Till minne av Oscar Trapp utg. av Helsingborgs museum gen. Torsten Mårtensson. Helsingborg.
- Holmia. Historisk tidskrift för Stockholm. Utg. av N. Östman. Sthlm.
- Jämten. Föreningen Jämtslöjds årsbok. Östersund.
- Jämtlands läns fornminnesförenings tidskrift. Red.: Eric Festin. Östersund.
- Konst. Tidskrift för konst, konsthantverk o. hemslöjd. Red.: Ida v. Schulzenheim. Sthlm.
- Konsthistoriska sällskapets publikation. Red.: Andreas Lindblom. Sthlm.
- K. og H. = Kunst og Haandverk (se Sammelverk o. allmänna framställningar!).
- Lunds stifts julbok. Utg. af dess kyrkliga ungdomsförbund. Årg. 9. 125 s., ill. Malmö 1917. 1,40 kr.
- M. fr. Dal. forn. för. = Meddelanden från Dalarnes fornminnesförening. Falun.
- M. fr. Gestrikl. forn. för. = Meddelanden från Gestriklands fornminnesförening. Utg. gen. W. Carlgren. Gäfle.
- M. fr. Österg. forn.- o. mus. för. = Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening. Utg. gen. Viggo Key. Linköping.
- Nordiske Fortidsminder udg. af Det kgl. nordiske Oldskriftselskab. Kbhvn.
- Nord. T. f. bok- o. bibl.-väs. = Nordisk Tidskrift för bok- och biblioteksväsen. Utg. av Isak Collijn. Sthlm.
- Norsk Bokkunst. Utg. av Norsk forening for bokkunst. Kria.
- Oldtiden. Tidsskrift for Norsk forhistorie. Utg. av museerne i Bergen, Kristiania, Stavanger, Tromsø, Trondhjem. Red.: A. W. Brøgger. Kria.
- Personalhistorisk Tidsskrift. Udg. af Samfundet for dansk-norsk genealogi og personalhistorie ved Paul Hennings. Kbhvn.
- Psyke. Tidskrift för psykologisk forskning. Red.: S. Alrutz. Upps.
- Saml. t. jydsk H. og T. = Samlinger til jydsk Historie og Topografi. Udg. af Det jydsk historisk-topografiske Selskab. Red.: S. Nygård. Aarhus.
- Skandinavisk tidskrift för textilindustri. Red.: Hugo Hennig. Borås.
- Skånsk hembygdsv. = Skånsk hembygdsvård, utg. av Skånska föreningen för byggnadskultur. Red.: Karl Berlin o. Fritjof Hazellius. Lund.
- Skønvirke. Meddelelser fra Selskabet for dekorativ Kunst. Kbhvn.
- S:t Erik = Samfundet S:t Eriks årsbok. Utg. gen. Gustaf Upmark. Sthlm.
- St. Hallvard. Tidskrift for Oslos og Kristianias historie. Red.: A. W. Brøgger o. Edv. Bull. Kria.
- Stora Tuna kyrka 1200—1917. Minneskrift vid invigningen den 2 dec. 1917 efter restaureringen under åren 1914—1917. 119 s., ill. Gtbg. 1917. 2,50 kr.
- St. i Uppl. kyrkl. k. = Studier i Upplands kyrkliga konst (se Sammelverk o. allm. framställningar!).
- Svenska Linnésällskapets årsskrift. Årg. 1. 188 s., ill. Upps. 1918.
- Sv. slöjdf. T. = Svenska slöjdföreningens tidskrift. Organ för konstindustri, handverk o. hemslöjd. Red.: Erik Wettergren. Sthlm.
- Sv. turistf. årsskr. = Svenska turistföreningens årsskrift. Sthlm.
- Svensk humanistisk tidskrift. Månadsblad för filologiska, historiska o. filosofiska vetenskaper. Red.: Vilh. Lundström. Gtbg.
- Svensk tidskrift. Utg. av E. F. Heckscher o. G. Bagge. Sthlm.
- Sveriges natur. Svenska naturskyddsföreningens årsskrift. Red.: Thor Högdahl. Sthlm.

Syn og segn. Tidsskrift utgjevi av Det norske samlaget. Landsmaalslaget. Skriftstyrar: Olaf Midtun. Kria.

Terra. Utg. av Geografiska föreningen i Finland. Hfrs.

Till Hembygden. En julkhälsning till församlingarna i Strängnäs stift från präster i stiftet. Årg. 14. 139 s. Strängnäs. 1917. 1 kr.

Vejle Amts Aarbøger, udg. af Vejle Amts historiske Samfund. Kolding.

Vår bygd. Utg. av Nordhallands studiecirklar o. Nordhallands hembygdsförening. Kungsbacka.

Västerg. fornm. för. T. = Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. Utg. av S. Welin. Mariestad.

Västml. fornm. för. årsskr. = Västmanlands fornminnesförenings årsskrift. Utg. av S. Landtmanson. Västerås.